

Arhiereul Inochentie Burghele, egumen al Mănăstirii *Sfântul Nicolae Popăuți* (I)

Drd. Gheorghe DIACONU*

Rezumat:

Studiul de față prezintă, în baza izvoarelor istorice inedite sau insuficient utilizate, personalitatea arhierelui Inochentie Burghele Iliupoleos, care s-a conturat, mai întâi, ca tipograf, duhovnic și eclesiarh al mitropoliei, și apoi, grație mitropolitului Veniamin Costachi, ca egumen al Mănăstirii Popăuți, Botoșani, închinată Patriarhiei de Antiohia, fiind totodată unicul român egumen la această mănăstire și primul român care a primit arhieria nominală cu titlul de mitropolit al eparhiei Iliupolei din jurisdicția acestei patriarhii. Avându-și reședința la biserica voievodală de la Popăuți, Inochentie și-a conturat personalitatea de ierarh, atât în viața sacramentală a Bisericii, oficiind toate slujbele specific arhieresti, inclusiv hirotonii și sfințiri de biserici, cât și în cea socială a țării, în calitate de membru în Obșteasca Adunare a Moldovei și de autoritate bisericească de judecată în cazurile bisericești și civile. Dintre toți egumenii, doar de la el s-a moștenit un important patrimoniu mobil de obiecte de artă bisericească și un interesant fond de carte veche.

Cuvinte cheie:

Popăuți-Botoșani, Patriarhia de Antiohia, Veniamin Costachi, Inochentie Burghele Iliupoleos: viață, activitate, patrimoniu de artă moștenit.

Dintre toți egumenii Mănăstirii *Sfântul Nicolae Popăuți*, de la înființarea acesteia și până la secularizarea averilor mănăstirești, cel mai de seamă a fost, fără îndoială, arhimandritul și apoi arhiereul Inochentie Iliupoleos, singurul român ajuns să conducă mănăstirea în perioada 1815-1840. Această egumenie, asigurată

---

* Gheorghe Diaconu, doctorand al Facultății de Teologie Ortodoxă *Andrei Șaguna*, din cadrul Universității *Lucian Blaga* din Sibiu.

Arhiereul Inochentie Burghеле, egumen al Mănăstirii Sfântul Nicolae Popăuți (I)

cu tenacitate, „pe viață”, la o mănăstire închinată și într-o perioadă din cele mai critice din istoria Moldovei, rămâne consemnată în documente a fi totuși și cea mai lungă, în timpul căreia mănăstirea atinge apogeul ei economic și patrimonial datorită personalității acestui egumen.

Despre această figură eclesiastică a Moldovei, care apare menționată în numeroase documente contemporane, unii dintre predecesorii noștri s-au rezumat doar la simple referințe¹, alții la abordări tangențiale în lucrările lor de sinteză², iar alții, deși s-au oprit chiar asupra acestui subiect, au conturat insuficient personalitatea arhiereului Inochentie, dacă se are în vedere baza documentară bogată inedită pe care puteau să o utilizeze. Între cei din ultima categorie, se numără preoții Mihai Mănuță³ și Dumitru Grigoraș⁴.

Mihai Mănuță a schițat pentru prima dată figura arhiereului Inochentie, utilizând surse documentare, în ceea ce privește profilul său genealogic și activitatea economică a mănăstirii în timpul egumeniei acestuia, fără să aprofundeze însă latura demnității sale sacramentale sau să abordeze în vreun fel pe cea de autoritate bisericească de judecată, și fără să-i releve contribuția evidentă de inițiator și creator al unui patrimoniu cultural-artistic transmis posterității. Asupra acestui ultim aspect s-a oprit Dumitru Grigoraș, în calitate de preot paroh al bisericii Popăuți, într-un scurt articol, în care s-a rezumat doar la a descrie câteva cărți din biblioteca lui Inochentie și a menționa unele obiecte de cult din perioada egumeniei acestuia, republicând inscripțiile lor.

Prin urmare, ne propunem să aprofundăm aspectele insuficient abordate până acum și să deschidem noile capitole, deja anunțate, prin care încercăm să așezăm într-o nouă lumină documentară, atât figura arhiereului Inochentie, cât și, tangențial, pe cea a mitropolitului Veniamin Costachi, care au întreținut în perioada păstoririi lor, care se suprapune ca timp, o importantă corespondență rămasă parțial necunoscută. Nu ne vom opri aici asupra calității lui Inochentie, primită

¹ Printre aceștia, se numără Alexandru Papadopol-Calimach, care, în lucrarea sa monografică dedicată orașului Botoșani („Notiță istorică despre orașul Botoșani”, în *AARMN*, s. II, t. IX, secț. II, București, 1887), referindu-se la egumenul Inochentie, arată eronat că acesta a fost rânduit egumen în 1819, că a murit „pe la 1836” și că a fost îngropat în biserica voievodală (p. 128), și Artur Gorovei, care a publicat și interpretat câteva documente referitoare la unele conflicte dintre târgoveți și Inochentie (*Monografia orașului Botoșani*, Fălticeni, 1926, pp. 67-68, 250-251, 404-405).

² Între acestea se încadrează lucrarea monografică a lui Alexandru Simionescu, preot paroh al bisericii Popăuți și protopop de Botoșani, care se oprește asupra câtorva referințe documentare economice (*Mănăstirea Popăuți*, în prezent Biserica parohială „Sf. Nicolae” „Popăuți” din orașul Botoșani, Botoșani, 1912, pp. 12-14) și la însemnările și inscripțiile de pe unele obiecte de cult din perioada egumeniei lui Inochentie (*ibidem*, pp. 31-32), precum și la menționarea unora dintre cărțile din biblioteca acestuia (*ibidem*, pp. 40-42).

³ M. Mănuță, „Arhiereul Inochentie Iliupoleos Burghеле”, în *SCI*, 1, 1943, extras, pp. 1-17.

⁴ D. Grigoraș, „Un ctitor de seamă: Inochentie Mitropolit de Iliupoleos și egumen al Mănăstirii Popăuți (Botoșani)”, în *MMS*, nr. 7-8, 1954, pp. 108-112.

Drd. Gheorghe Diaconu

prin actul de numire în egumenie, de administrator al proprietăților agrare și comerciale ale mănăstirii, capitol care se impune a fi abordat într-un alt context.

***

Despre copilăria, educația și formarea sa monahală, până ajunge ieromonah, duhovnic și eclesiarh la mitropolia din Iași, se cunosc puține informații și acestea provin chiar de la Inochentie, care și-a dezvăluit într-o mică parte trecutul vieții unor persoane apropiate.

Numele de familie al lui Inochentie îl dezvăluie, într-o *scrisoare*⁵, nepoata sa Smaranda, fiica lui Ioniță Burghel și soția lui Neculai Pritpicior din Roman. Făcând parte din familia de boieri moldoveni Burghel din Iași⁶, care se trag din ramura Burghelștilor din Mărmureni și Bozieni, ținutul Vasluiului, Inochentie a mai avut încă patru frați și o soră: Alecu, Constantin, Toader, Alexandru și Maranda, aproape toți stabiliți în Iași. De asemenea, a avut și un frate vitreg care a ajuns preot tot în Iași.⁷ Din documentele referitoare la moartea lui Inochentie, aflăm că avea drept cumnată pe „baba Nastasia”⁸ și ca gineri drepti, după trei nepoate ale sale, pe Neculai Azămioară⁹, pe stolnicul Constantin Caraeni¹⁰, pe vornicul Eanachi Stamatii¹¹, care, la rândul său, avea ca ginere pe sărdarul Alecu Ciure¹² de la Vaslui.

Primii săi dascăli și îndrumători „la carte și românism” au fost frații Petrachii și Panaite Cazimir¹³ din Iași, care nu vor fi uitați niciodată de Inochentie. În una din scrisorile adresate lui Ioan Bașotă¹⁴, de la Chișinău, mulțumindu-i pentru sprijinul acordat în arendarea moșiei Duruitoarea și în alte probleme economice, aduce, printre altele, deosebite mulțumiri și laude familiei Cazimir și în special

⁵ ASBt, *Colecția documente, IX/82: 1838 septembrie 20, Botoșani*, f. 2^r.

⁶ Melchisedec, *Chronica Hușilor și a Episcopiei cu asemenea numire*, București, 1869, p. 170.

⁷ Octav-George Lecca, *Familiile boierești române. Istoric și genealogie*, București, 1899, pp. 505-506; v. și Mănucă, „Arhiereul Inochentie”, p. 6.

⁸ ASBt, *Colecția documente, IX/99: 1840 februarie 11*, f. 5^v.

⁹ ASI, *Ministerul de Justiție*, Tr. 1756, Op. II 1991, dos. 561/1842, f. 6-6^v.

¹⁰ ASI, *Isprăvnicia Ținutului Botoșani*, Tr. 1333, Op. II 1514, dos. 18/1840, f. 1^r-1^v; ASI, *Ministerul de Justiție*, Tr. 1756, Op. II 1991, dos. 561/1842, f. 1^r.

¹¹ ASBt, *Colecția documente, X/63: 1840, iulie 7, Iași*.

¹² ASBt, *Colecția documente, VIII/31, X/63*.

¹³ „Cazimir, familie din Moldova, originară din județul Suceava, unde există de mai multe secole. În secolul nostru (1800) trăiau frații: Panait, Petrachi și Ioan Cazimir. Spătarul Panait a avut un fiu anume Iordachi, iar Petrachi [...] fost de asemenea spătar, a avut trei fii [...]” (Lecca, *Familiile boierești*, p. 507).

¹⁴ Spătarul Ioniță Bașotă, nobil român de peste Prut, deținător al mai multor moșii (cf. G. Bezviconi, *Boierimea Moldovei dintre Prut și Nistru*, II, București, 1943, p. 17); bragadirul Ion Bașotă, în 1836, trăia în Botoșani, unde, la vârsta de 70 de ani „avea o casă și o vie” (cf. Artur Gorovei, *Monografia orașului Botoșani*, p. 222).

Arhiereul Inochentie Burghеле, egumen al Mănăstirii Sfântul Nicolae Popăuți (I)

colonelului Panaite Cazimir: „[...] trimit părintească blagoslovenie preaiubitului polcovnic Panaite Cazimir (...) că pân la sfârșitul vieții nu voi uita mila și pâinea ce-am avut din cinstita casa d(umi)sale în curgere de câț(i)va ani prin a căruie bune povățuiri bine au făcut...”¹⁵, pentru că el sesizase în figura lui Inochentie, pe când era cu infirmeria de la Mănăstirea Dancu, calități de viitor preot. Cu această familie a învățat „bucnea și alfa-vita”, de aceea adaugă: „[...] niciodată nu-i voi da uitării, atât pe cei vii, precum și pe cei trecuți din viață, cerând de la Domnul toate cele folositoare și iertarea păcatelor”¹⁶.

Despre perioada imediat următoare studiilor nu avem informații, dar este posibil ca Inochentie să fi fost tuns în monahism în Mănăstirea Dancu din Iași și, de aici, să fi ajuns slujitor la mitropolie.

I. Tipograf, duhovnic și eclesiarh al mitropoliei

Primele mențiuni referitoare la responsabilitățile primite de către Inochentie în perioada păstoririi mitropolitului Iacob Stamati, și anume de eclesiarh, tipograf și duhovnic în cadrul mitropoliei, le aflăm la sfârșitul cărților tipărite între anii 1794 și 1797 la tipografia mitropoliei, condusă chiar de el.

În anul 1794, s-au tipărit cu osteneala sa și a colaboratorilor cel puțin trei cărți. Pe ultimele pagini ale acestor cărți apare o formulă tipografică în care se precizează treapta clericilor, a monahilor și funcțiile administrative ale tipografilor. Conform acestora, prima carte tipărită era *Psaltirea*, al cărei text se încheie prin cuvintele: „Purtătoriu(l) de grijă și cheltuioriu(l) tipografiei fiind chir Inochentie eclesiarh sfintei mitropolii și diorthositoriu(l) împreună cu ieromonahul chir Gheodeon proin eclesiarh”¹⁷.

În a doua carte, intitulată *Critil și Andronius*, textul referitor la tipografi și editori scoate în evidență că ieromonahul Inochentie rămăsese singurul responsabil cu tipografia și cu eclesiarhia: „Diorthositoriu(l) și purtătoriu(l) de grijă și cheltuioriu(l) tipografiei fiind chir Inochentie eromonahul, și eclesia(r)h sfintei mitropolii”¹⁸, iar în a treia carte – *Liturgie* – același text apare cu o mică modificare: „Inochentie eclesiarh și duhovnic”¹⁹.

¹⁵ ASBt, *Colecția documente, IX/19: 1820 ianuarie 16, Botoșani*, ff. 1^v-2^r.

¹⁶ *Ibidem*.

¹⁷ Ioan Bianu și Nerva Hodoș, *Bibliografia românească veche 1508-1830*, II, 1716-1808, București, 1910, p. 373.

¹⁸ *Ibidem*, nr. 574, p. 361.

¹⁹ *Ibidem*, nr. 578, p. 366. Același formulă de text, fără modificări de font, va apărea la sfârșitul următoarelor cărți tipărite: Amfilohie Hotiniul, *Gramatica Theologicească*, Iași, 1795, (*ibidem*, nr. 593, p. 378); idem, *Deobște Gheografie*, Iași, 1795 (*ibidem*, nr. 594, p. 378); idem, *Elemente Arthmetice*, Iași, 1795 (*ibidem*, nr. 596, p. 384) și *Ceaslov*, Iași, 1797 (*ibidem*, nr. 609, p. 393).

Drd. Gheorghe Diaconu

Din aceste mărturii se înțelege că mitropolitul Iacob Stamati și-a oprit atenția asupra lui Inochentie, datorită meritelor acestuia de priceput diortositor, tipograf și smerit ieromonah la numai 26 de ani, dar și datorită descendenței sale dintr-o veche familie de boieri moldoveni cu care, pe departe, se și înrudea.

În următoarea perioadă de douăzeci de ani, exceptând o sincopă de trei ani, la începutul păstoririi lui Veniamin Costachi, semnătura lui Inochentie va apărea pe toate actele ce țineau de eclesiarhie, de cărțile de hirotonii și de evidențele celor hirotoniți. Din această categorie de documente s-a păstrat *cartea de hirotonie*, din 10 martie 1795, a preotului Constandie din satul Costinești, ținutul Hârlău, în care se consemnează: „Mai ales prin mărturia duhovnicescului său părinte chir Inochentie eclisiarh mitrop(oliei) noastre, vrednic aflându-se acestui sf(â)ntu Dar”²⁰ s-a hirotonit pe seama susnumitului sat și *cartea de hirotonie*, din 16 decembrie 1798 a preotului Grigorie²¹, hirotonit pe seama satului Hilișău, ținutul Dorohoi. La acestea se adugă și *diata* ieromonahului Dionisie, de la biserica *Sfântul Arhanghel Mihail* din mahalaua Rufenii, Iași, din 25 aprilie 1807, care lăsa ca „[...] purtător de griji și epitrop pe sfinția sa părintele Inochentie eclisiarh sfintei mitropolii”, căruia îi rămânea suma de nouă sute lei „[...] pentru cheltuiala la îngroparea mea și la pomenirile legiuite ce vor fi până la plinirea de trei ani”²². De asemenea, Inochentie este menționat în evidențele și textele referitoare la candidații hirotoniți, pe care mitropolitul Veniamin le verifica din când în când.

În calitatea sa de tipograf și eclesiarh al mitropoliei, Inochentie, pe lângă obligațiile duhovnicești, ținea și evidența contabilă a acestor două compartimente, pe care le prezenta mitropolitului Veniamin, care întreținea activitatea culturală a tipografiei din veniturile personale. În aceste evidențe sunt menționate numărul și prețurile cărților vândute, numele cumpărătorilor și, evident, veniturile și cheltuielile²³, așa după cum reiese, de pildă, chiar din titlul unuia dintre extrasele

²⁰ ASI, *Mitropolia Moldovei, hirotonii, dos. 5/1830*. Pe cărțile de hirotonie, semnează: „Inochentie ecl(esiarh) mitr(opoliei) 1795”, *apud* Mănuță, *Arhiereul Inochentie*, p. 7, n. 3.

²¹ *Ibidem*. În următoarea carte tipărită la tipografia mitropoliei, redată în Bianu-Hodoș, *Bibliografia românească veche*, II, nr. 652, *Prăvilioară, adecă Molivtelnic în scurt*, Iași, 1802, nu mai apare Inochentie ca responsabil cu tipografia, ci „ieromonahul chir Macarie, duhovnicul Sfintei Mitropolii”, iar în 1803, la începutul păstoririi lui Veniamin mitropolitul, pe cartea de hirotonie a preotului Filip din satul Siminicea ținutul Botoșani, rămâne, ca mare eclesiarh, arhim. Sofronie, care mai târziu (1806) ajunge egumen al Mănăstirii Socola (Mănuță, „Arhiereul Inochentie”, p. 7).

²² Mănuță, „Arhiereul Inochentie”, p. 8.

²³ ASBt, *Colecția documente, IX/7: Ecstract de rămășița banilor ce avea a da sfinția sa chir Inochentie eclisiarh după perilipsis iscălit de preasfinția sa părintele mitropolitul Veniamin 1808, decemb. 31*. Cele patru cărți din lucrarea lui Teofilact al Bulgariei au fost cumpărate cu 30 de lei de următorii: logofeteasa Elena, spătăreasa Elena Neculce, medelnicereasa Ecaterina Calimaca și de preotul Ioan din Herța (*ibidem*).

Arhiepiscopul Inochentie Burghiele, egumen al Mănăstirii Sfântul Nicolae Popăuți (I)

contabile: „veniturile și cheltuielile ecleziarhiei și a tipografiei ce s-au petrecut prin mâna sfinției sale chir Inochentie ecleziarh de la 1808 mai 25 și până la 1811 octombrie 31”²⁴.

Fiind o fire blândă și smerită, ieromonahul Inochentie, deși fusese ecleziarh sub mitropolii Iacob Stamati și Veniamin Costachi, a crezut de cuviință să rămână în această ascultare și sub exarhul Gavriil Bănulescu Bodoni, considerând că și noul mitropolit avea nevoie de cineva care să-i dea unele îndrumări în noua situație în care venea, fiind străin de rânduielile mitropoliei din Iași. În această perioadă, Inochentie, rămas ecleziarh, eliberează ca și până atunci *cărțile de duhovnic* pentru preoții: Dometie de la biserica *Sf. Dimitrie* din Botoșani²⁵, în 16 iulie 1810, Filip Capițchi de la Siminicea, ținutul Botoșanilor²⁶, în 6 mai 1811, și Constandie de la Costinești, ținutul Dorohoi, la 9 martie 1814²⁷.

Pe lângă responsabilitățile administrative și duhovnicești, de tipograf, ecleziarh și duhovnic al mitropoliei, arhimandritului Inochentie i-a fost încredințată și aceea de a se ocupa cu restaurarea bisericii *Sfântul Nicolae Domnesc* din Iași²⁸, după degradările produse de cutremurul din 12 martie 1814²⁹. Având această *ascultare*, pe 15 iunie 1814, dă comandă lui „Neculai săpătoriul din Iași ca să facă catapiteazma bisericii Sfântului Ierarh Nicolai g(os)pod și două strane, adică cea arhierescă și cea domnească și amvonul” cu prețul de două mii de lei și cu angajamentul ca toate acestea să fie finalizate până la sfârșitul lunii iunie, după modelul „catapitezmei bisericii Banului”. Înțelegem de aici că Inochentie, printre alte lucruri, a refăcut mobilierul bisericii voievodale și totodată a înlocuit pavajele de piatră ale acesteia, deoarece în 17 iunie 1814, primea următoarea dovadă: „[...] opt sute lespezi ce am avut plătite la Gărcina din anii trecuți le-am vândut sfinției sale arhimandritul chir Inochentie și mi-au plătit toți banii patru sute lei și să le rădăce sfinția sa cu chiria sfinției sale. 1814, iunie 17. Și măsura lespezilor este de trei palmi proaste”³⁰.

²⁴ ASBt, *Colecția documente*, IX/8.

²⁵ Mănuță, „Arhiepiscopul Inochentie”, p. 8.

²⁶ *Ibidem*.

²⁷ *Ibidem*.

²⁸ *Mss. 2962*, BAR, vol. III, f. 25. În acest document, Inochentie semnează ca „arhimandrit al sfintei mitropolii”, asistat de Isaia arhimandrit, ca martor (*apud* Mănuță, „Arhiepiscopul Inochentie”, p. 9). Credem că nota este incorectă, deoarece nu am depistat informația conform trimiterii.

²⁹ Pe un *Penticostarion* grec, 1769, de la această biserică, ierodiaconul Alexandru a consemnat: „Să să știi când s-au cutremurat pământul, în zilele mării sali Scarlat Alicsandru Calimah v(oie) v(o)d, la anii de la Hristos 1814 mart(ie) 12 zili, în săptămâna a cincina a Sfântului Post, zioa era miercuri, îmbla șasă ceasuri din zi” (I. Caproșu, E. Chiaburu, *Însemnări de pe manuscrise și cărți vechi din Țara Moldovei*, III, Iași, 2008, p. 334).

³⁰ Mănuță, „Arhiepiscopul Inochentie”, p. 9.

Drd. Gheorghe Diaconu

Dacă întreaga sa activitate desfășurată în cadrul mitropoliei, de tipograf, duhovnic și eclesiarh, putea să fie mai puțin cunoscută, potrivit discreției monahale, cea desfășurată la biserica domnească nu mai putea să rămână necunoscută, cel puțin pentru domnul Moldovei, influențând într-o oarecare măsură, după cum vom vedea, viitoarele decizii ale acestuia în ceea ce privește persoana lui Inochentie.

II. Egumen al Mănăstirii *Sfântul Nicolae Domnesc* din Botoșani

Revenind la Iași, de la Mănăstirea Neamț, în octombrie 1812, unde se retrăsese din decembrie 1807, mitropolitul Veniamin apreciază statornicia, blândețea și smerenia lui Inochentie, și îi acordă din ce în ce mai multă încredere. Problemele Bisericii din Moldova erau complexe, mai ales dacă ne referim la aceea a stăpânirii fanariote, a mănăstirilor și metoacelor închinatelor Locurilor Sfinte și patriarhiilor răsăritene și la conducătorii greci ai acestor unități bisericești, care prin comportamentul lor de străini, care nu aveau nimic comun cu țara în care trăiau, au îngrijorat și neliniștit – în cele mai multe cazuri – pe mitropolitul Veniamin și pe membrii Divanului domnesc. Pentru a întreprinde ceva spre îmbunătățirea acestei situații, era nevoie de sprijinul domnului, al divanului și al unor oameni foarte bine formați, morali, cinstiți, dezinteresați și fără scopuri pământești. Printre cazurile ivite, de numire a unor noi egumeni, a fost și cel al Mănăstirii *Sfântul Nicolae* din Botoșani. Nu s-au păstrat mărturiile documentare din care să aflăm detalii referitoare la recomandările și intervențiile mitropolitului sau ale altor demnitari din Iași, adresate domnului și patriarhului de Antiohia, pentru problema numirii unui nou egumen la această mănăstire sau poate au existat și nu s-au păstrat, în schimb există suficiente documente pentru a prezenta egumenia arhimandritului Inochentie Burghele.

Ca unic egumen român din șirul egumenilor greci dintr-o perioadă de 113 ani, după acceptarea și numirea sa de către patriarhul Antiohiei, Inochentie era confirmat și întărit de către domnul Moldovei, Scarlat Alexandru Calimachi prin *cartea* sa, în care se arată:

„Să faci știre cu această carte a domniei mele că prin alegerea a însuși preasfințitului patriarh al Antiohiei, am făcut domnia mea egumen la Mănăstirea Sfântului Neculai din Popăuți de la Botoșani ce iese închinată la scaonul Antiohiei, pre cuvioșia sa arhimandritul Inochentie, în locul sfinții sale chir Serafim Edesis.

Deci dar, acestui de acum rânduit egumen i s-au dat la mână această *carte* a domniei mele, ca de astăzi înainte să ia mănăstirea aceasta în sâmbăta sa, la care să fie cu deplină purtare de grijă ca un desăvârșit egumen, cu toate ale mănăstirii averi, atât dinlăuntru, cât și dinafară, mișcătoare și nemișcătoare, pe care mănăstirea să o ție deapăruri grijită și cu toate orânduielele deplin, după cum și la alte sfinte mănăstiri.

Arhiepiscopul Inochentie Burghiele, egumen al Mănăstirii Sfântul Nicolae Popăuți (I)

Așijderea și toate veniturile ce vor fi a acestei mănăstiri încă să aibă a le strânge toate la vreme, păzind după datorie toată dreptatea. Pentru care poroncim domnia me și voaâ tuturor poslușnicilor și robilor mănăstirii de mai sus arătați ca cu toții să aveți a-i da căzuta ascultare și supuniri numitului egumen la cele ce vă va poronci, căci pre acei ce nu-i vor da ascultare are voe de la domnia me ca să-i certe după vina lor”³¹.

Dacă *gramata patriarhală* de numire a noului egumen, la care face referire această *carte domnească*, nu se cunoaște, avem în schimb un alt document păstrat, emis de către mitropolitul Veniamin, referitor la numirea lui Inochentie. Adresându-se protopopilor ținutului Botoșani, cărora le prezintă meritele, calitățile și activitatea noului egumen, mitropolitul justifică această numire neobișnuită, arătând: „[...] fiindcă ni-au mulțămuit și ni-au odihnit în rânduiala și slujba eclisiarhiei aceștii mitropolii, slujind cu toată sânguina și dreptatea în curgerea de zăci ani și mai bine pân-acum, ce prin a noastră mijlocire pentru odihna rămășiții vieții precucioșiei sale s-au rânduit igumen la această măn(ă)stire [...]”³².

Din acest pasaj se întrevade drama Bisericii Moldovei, trăită de marele mitropolit Veniamin și lupta lui cu străinii care o sfâșiau, precum și primul succes în această luptă, care nu era altul decât această numire a lui Inochentie, care, după cum mărturisește: „[...] prin a noastră mijlocire, pentru odihna rămășiții vieții precucioșiei sale s-au rânduit igum(en) la această măn(ă)stire [...]”³³.

Dacă le cerea mult colaboratorilor săi, ca un adevărat și smerit călugăr iubitor al isihiei, iată că știa să și răsplătească acestora, ca în cazul de față, în care a avut în vedere și „odihna rămășiței vieții prea cucioșiei sale”, dar și mai mult, asigurându-i această odihnă, continuă: „[...] am socotit cu cuviință ca împotriva slujbilor sale să-i facim și oareșcare har: că adică preoții și diaconii ce vor fi slujitori acestei numite măn(ă)stiri, să fie apărați de dările obicinuite [...]”³⁴.

După ce a evidențiat vrednicia lui Inochentie, mijlocirea sa pentru el și dorința sa de a fi liniștit, scutindu-i slujitorii sfântului altar de toate dările, în încheierea cărții sale mitropolitul Veniamin adaugă:

„Drept aceea poroncim cucerniciilor voastre prot(o)popii de ținut(ul) Botoșanii ca în câtă vreme va sta precucioșiea sa igumen aceștii numite măn(ă)stiri preoții și diaconii ce vor fi slujitorii ei, la nici un fel de dare sau alte rândueli întru nimică să nu fie supărați și cartea noastră aceasta va sta la mâna precucioșiei sale spre apărare, care s-au întărit cu a noastră iscălitură și pecetea mitropoliei”³⁵.

³¹ BAR, *Documente istorice*, XCIII/232: *Carte domnească*, 1815, februarie 1.

³² ASBt, *Colecția documente*, IX/11: *Cartea mitropolitului Veniamin*, 1815, iunie 5.

³³ *Ibidem*.

³⁴ *Ibidem*.

³⁵ *Ibidem*.

Drd. Gheorghe Diaconu

Numirea unui arhimandrit moldovean ca egumen la o mănăstire închinată nu era, desigur, pe placul Comitetului mănăstirilor închinare, de aceea acesta a cerut imediat înlocuirea lui Inochentie.

Acest context de împrejurări l-a determinat pe patriarh, fiind influențat de intrigi, să-l înlătore pe Inochentie din egumenie. Însă, analizând cu mai multă atenție această hotărâre, și-a dat seama că frecvențele schimbări de egumeni nu aduc niciun folos. Astfel că, analizând persoana lui Inochentie, care se trăgea dintr-o familie numeroasă de boieri moldoveni, fiind susținut de mitropolitul Veniamin și de domnul țării, Scarlat Calimachi, patriarhul revine asupra acelei decizii, având în vedere și activitatea de început a acestuia la Popăuți, unde nu se mai realizase nimic de către egumenii greci, arhimandriți sau arhierii, de la începuturile mănăstirii până la numirea lui. Odată cu schimbarea acestei hotărâri a patriarhului Antiohiei nu a avut loc însă și schimbarea de ton în relațiile și corespondența sa cu Inochentie, pentru ca acesta să fie determinat de a trimite cât mai mulți bani tronului patriarhal.

Din puținele informații referitoare la acest fapt se poate totuși înțelege că noul egumen a depus eforturi importante, mai întâi, pentru a ajunge arhieru ca și Serafim Edesis, predecesorul său în egumenie, și apoi pentru a-și consolida această poziție. Ca urmare a acestor eforturi, a reușit să fie aprobat ca arhieru de către Patriarhia Ecumenică încă din 1815, însă această alegere s-a concretizat mai târziu. Acest fapt reiese din *scrisoarea* adresată de Inochentie, în 16 ianuarie 1820, lui Ioan Bașotă, bragadirul din Chișinău, în care se referă la evenimentul alegerii și hirotonirii sale în arhieru: „Aceștia în căruță și aceștia pe cai, iar noi în numele Domnului, aceea din socoteala lor s-au împiedicat, iar noi din gunaoi ne-am rădăcat. Dumnezeu să mântuiască pe blagocestivul și de H(ri)s(tos) iubitorul domnul și ocârmuitorul, carele au căutat spre smerenia robului său și au luat aminte la glasul rugilor mele, prefăcând întunericul mahniciunii prin prealuminata poruncă spre săvârșirea aceștii *de cinci ani trecuți de la hotărârea a Besăricii ce(lei) Mari, dată prin ectesisul patriarh(ului) lumii*”³⁶ (s.n.).

În al doilea rând, este de reținut că în a doua decadă a anului 1815, pe când Inochentie era scriptic înlăturat din egumenie și înainte de numirea și instalarea unui nou egumen, patriarhul Antiohiei îl reconfirmă în funcție. Acest fapt reiese din scrisoarea lui Inochentie adresată ca răspuns patriarhului, în care arăta că primisese „[...] prearespectatele-i scrisori ca și *ordinul așezării mele în funcțiunea de egumen încă din cursul lunii ianuarie 1816*” (s.n.). Totodată, mai evidențiază și că fusese ponegriț din invidie de rău voitori, doar pentru faptul că era român; că „[...] a reparat și repus în picioare toate clădirile dărâmate sau numai crăpate și biserica

³⁶ ASBt, *Colecția documente, IX/19*, f. 1^v.

Arhiepiscopul Inochentie Burghiele, egumen al Mănăstirii Sfântul Nicolae Popăuți (I)

și casele și a adăugat toate cele trebuitoare”³⁷. De asemenea, după ce își prezintă activitatea din scurta perioadă de un an în egumenie, nu ezită să releve că: „[...] aș fi avut totuși și eu și prin mine mănăstirea și sfântul tron, un mai mare folos dacă, după cum este obiceiul, aș fi avut gradul de arhiepiscop. Însă din cauza geloziei unor rău voitori am fost nevoit să *reiau funcția pe care am avut-o* (s.n.). Prin urmare, venitul fiindu-mi mic și considerațiunea îmi este în analogie cu venitul”³⁸. Dar și mai mult, încheia epistola arătând că „[...] românii nu-și cumpără situațiunile sociale cu bani, ci le câștigă prin merite și curățenie sufletească”³⁹.

Informația despre reparațiile realizate în primul an de egumenie cu scopul de a pregăti biserica pentru ca în ea să se poată desfășura normal obișnuitele slujbe monahale este confirmată și de *scrisoarea* mitropolitului, din 13 noiembrie 1816, prin care răspundea cererii egumenului de a resfinți Sfânta Masă a bisericii voievodale: „După arătarea și cererea ce mi-ai făcut de a ți se da voea ca să faci înnoirea Sfântului Pristol a acelei biserici, iată prin aceasta dăm blagoslovenie prea cuv(ioșiei) tale ca după rânduiala și întocma(i) după tipicul Târnosaniei vechi să (se) sfințească și fii blagoslovit”⁴⁰.

III. Hirotonia în arhiepiscop

Având convingerea că demnitatea de arhiepiscop îl va scăpa de intrigi și de relațiile încordate cu patriarhia, cauzate de dușmanii săi, Inochentie, sprijinit de rudele sale, face mai multe intervenții în acest scop la domnul Moldovei, Scarlat Alexandru Calimachi, care se lasă convins de justetea cererii sale și de faptul că Inochentie - ca arhiepiscop român - putea să se achite mult mai bine de obligațiile sale de egumen decât predecesorii săi arhiepiscopii greci, care nu cunoșteau limba și care avuseseră o ținută morală discutabilă. Așa după cum am arătat, Inochentie, sprijinit de domnul Moldovei, este aprobat arhiepiscop de Patriarhia Ecumenică din primul an de egumenie, dar nu și acceptat de Comitetul mănăstirilor închinat din Moldova. Cu toate acestea, și față de acest comitet, s-a impus în anii următori autoritatea domnului Calimachi și personalitatea lui Inochentie. Acesta din urmă, în aprilie 1818, îi scria patriarhului Serafim al Antiohiei că avea promisiunea fermă⁴¹ din partea autorităților moldave în ceea ce privește hirotonirea sa în arhiepiscop pentru acel an, însă *scrisoarea patriarhală* din Antiohia a fost emisă în acest sens

³⁷ Deoarece nu s-a păstrat dosarul pe anul 1816, am citat după Mănuță, „Arhiepiscopul Inochentie”, p. 10.

³⁸ *Ibidem*, p. 15.

³⁹ *Ibidem*, p. 16.

⁴⁰ ASBt, *Colecția documente*, IX/15.

⁴¹ ASBt, *Colecția documente*, IV/16, f. 1.

Drd. Gheorghe Diaconu

în 27 iulie 1819, iar *gramata sinodală* a Patriarhiei Ecumenice, semnată de patriarhul Grigorie, în 18 august, același an, ambele adresate mitropolitului Veniamin și rămase necunoscute. La această victorie a lui Inochentie, pe lângă sprijinul și implicarea directă a domnului Calimachi, a contribuit evident și mitropolitul Veniamin, însă el, în calitate de chiriarh al eparhiei în care trebuia să slujească și Inochentie, de la început, pentru a nu se crea confuzii între cei doi mitropoliți, i-a stabilit acestuia limitele de slujire în eparhia sa, iar înainte de hirotonie l-a obligat să dea o declarație în care să arate apartenența sa pe viață la Patriarhia de Antiohia, ceea ce îl priva de a candida vreodată la ocuparea vreunui scaun episcopal din țară. În această *declarație* din 6 octombrie, Inochentie arăta textual „[...] că fiind miluit cu pomenita mănăstire [Popăuți] de către preafericitul patriarh al de Dumnezeu păzitei cetăți a Antiohiei, unde mi-am pus metaniia, hotărâsc pentru toată viața a fi și a mă socoti mădular nerupt și nedezbinat al aceștii sfinte patriarhii, fără a putea vreodată, supt orice cuvânt, a cere de la pământul Moldaviei ca să fiu chivernisit și miluit cu vreo mănăstire sau, și mai mult a zice, la vreo întâmplare de schimbări episcopilor locului, să pot cuvânta măcar a mă provivasi episcop în pământul Moldaviei; și dar, spre opștească știința aceștii de însumi vecinică făcută hotărâre, dau și în scris aceasta de bună voe a mea hotărâre, într-o care voi rămâne până la cea mai de pre urmă a mea răsufare”⁴².

După semnarea acestei *declarații*, Inochentie a fost hirotonit arhieru în ziua de 24 decembrie⁴³ 1819 în paraclisul Mitropoliei Moldovei cu hramul *Duminica Tuturor Sfinților*; de către Nectarie Sardeon, Gherasim al Romanului și Meletie al Hușilor, primind titlul Mitropoliei de Iliupole⁴⁴.

Acest moment din istoria Mitropoliei Moldovei, ca realitate împlinită, a fost mai târziu descrisă de Melchisedec, eruditul episcop al Romanului, astfel:

„Se află în Moldova câțiva episcopi greci, care poartă numai titlu, dar nu sunt investiți nici cu o dregătorie bisericească căci [...] eparhiile lor, în prezent, sunt proprietate a turcilor. Se află la Iași câțiva episcopi de aceștia: cel de Iropole, de Sarde etc., căci se întrețin de mitropolii Moldovei, de episcopii indigeni și de unii din boiari cu bani și cu alte(le) necesare, nu din obligațiune, ci numai din bine-voință.

Cel dintâi cleric român ce a cerut arhieria [...] nominală a fost Inochentie igumenul de la Popăuți, fost eclesiarh al mitropoliei. Când, întâia oară, la 1819, el a arătat acea dorință mitropolitului Veniamin, aducând exemplul egumenului grec predecesor, carele fusese arhieru, mitropolitului s-a părut cererea așa de estrava-

⁴² *Condica de hirotonii a Mitropoliei Moldovei* editată de N. Iorga în *BCIR*, 3, București, 1924, pp. 28-29, nr. XXIII.

⁴³ Dată greșită: 24 februarie în loc de 24 decembrie.

⁴⁴ *Ibidem*, p. 29, nr. XXIV.

Arhiepiscopul Inochentie Burghiele, egumen al Mănăstirii Sfântul Nicolae Popăuți (I)

gantă, ca și când ar fi cerut disnaționalizare, permisiune de a se face grec. Mitropolitul nu a cedat decât după ce doritoriu(l) de arhierie titulară a dat declarațiune în scris că se esclude din clerul Bisericii Moldovei, că se numără la clerul Patriarhiei de Antiohia unde este închinată monastirea sa, și că niciodată nu va avea pretențiune a se înainta la vre unul din scaunele episcopale ale țerei”.⁴⁵

După hirotonirea în arhieriu, cu rang de mitropolit, Inochentie va egumeni la Popăuți și se va impune în zona de nord a țării ca principală autoritate ecleziastică în cei încă douăzeci de ani de păstorire, fiind acceptat de mitropolitul Veniamin – chiriarchul titular – ca arhieriu în eparhia sa și apreciat ca „iubit frate în Hristos”.

IV. Egumen „pe viață” al Mănăstirii Sfântul Nicolae Popăuți

După hirotonirea sa în arhieriu, Inochentie era mulțumit și liniștit la Popăuți. Aici avea să slujească în noua sa demnitate harică, fiind în comuniune și bună înțelegere cu mitropolitul Veniamin, chiriarchul locului. Totodată, aici avea să activeze arhieria sa nominală, care putea să rămână nelucrătoare, neavând eparhie, însă și-a făcut arhieria lucrătoare prin oficierea tuturor tainelor și ierurgiilor specifice unui episcop eparhiot, încredințate lui de către mitropolit din rațiuni duhovnicești, practice și economice, în ceea ce-i privea pe candidații la hirotonii și hirotesii, din zona nordică a eparhiei sale, dar și pe el, ca și pe colaboratorii săi arhieriei aflați la o distanță apreciabilă.

Reușise în 1820 să-și confecționeze veșmintele și toate obiectele liturgice specifice slujbelor arhieriești⁴⁶ și, totodată, să pregătească biserica voievodală în vederea ofierii acestora, împodobind-o cu un mobilier⁴⁷ adecvat, însă, în anul

⁴⁵ Melchisedec, *Chronica Hușilor*, pp. 170-171. Autorul menționează și pe următorii români care au primit arhierie nominală după Inochentie: „În 1826 s-a chirotonisit al doilea arhieriu dintre românii moldoveni: arhim. Varlaam Cuza, egumenul [de la Sfântul] Spiridon” și s-a numit *mitropolit Sardeon*, ca și predecesorul său *Nectarie Sardeon*, fără binecuvântarea lui Veniamin, deoarece Mănăstirea Sfântul Spiridon era stravopighie; al treilea a fost hirotonit în același an în persoana lui Meletie Burdujanu „cu condiția de a se lepăda de drepturile de cleric pământean”. În 1832, „mitropolitul Veniamin a cedat și a mijlocit în 20 august, *ecdosis* la Patriarhia di Constantinopol în hirotonia de arhieriu titular a(l) arhimandritului Athanasie eclesiarhul Mitropoliei”. Acesta a fost hirotonit de arhieriei: Filaret Apamias și Meletie Stavropoleos, în 3 septembrie 1832, cu titulatura *Athanasie Sevastios* (*ibidem*, pp. 172-173).

⁴⁶ AMSNP, *Inv. 108/1966*, f. 30^r, anexa 15; nr. 183, ff. 26^r, 30^r, anexa 20; nr. 214, f. 27^r; nr. 171, f. 26^r; anexa 12, ff. 29^r-30^r; nr. 148, f. 25^r; anexa 8, f. 29^r; N. Iorga, *Studii și documente cu privire la istoria Românilor*, XVI, București, 1909, p. 277; idem, *Inscripții botoșănene*, București, 1905, p. 18; idem, *Inscripții din bisericile României*, București, 1905, p. 222; Simionescu, *Mănăstirea Popăuți*, pp. 32, 36.

⁴⁷ AMSNP, *Inv. 108/1966*, nr. 171, f. 26^r; anexa 12, ff. 29^r-30^r; Iorga, *Inscripții botoșănene*, p. 18; idem, *Inscripții din biserici*, p. 222; Simionescu, *Mănăstirea Popăuți*, p. 32.

Drd. Gheorghe Diaconu

următor, avea să suporte, ca și întreaga Moldovă, consecințele dramatice ale Mișcării eteriste, el personal, ca refugiat în „carantină”⁴⁸, dar mai ales mănăstirea cu întregul său patrimoniu mobil și imobil.

Dacă demnitatea arhieriei nominale, pentru care a acceptat să fie exclus pentru toată viața dintre membrii eparhiilor românești, i-a asigurat lui Inochentie o oarecare liniște din partea grecilor, nu același lucru s-a întâmplat cu autoritățile civile din Moldova, care se schimbau atât de des, dar mai ales cu cele turcești.

După înăbușirea Mișcării eteriste, printre hotărârile turcești luate se număra și aceea ca toți egumenii greci din Moldova, de la mănăstirile și bisericile închinată, să fie înlocuiți cu clerici pământeni. Între acești egumeni se număra și Inochentie, care făcea parte din clerul Patriarhiei de Antiohia, însă nu era grec. Întristarea lui Inochentie, în urma pagubelor făcute de turci asupra mănăstirii, era fără precedent în viața sa, însă aceasta a fost dublată și de înlăturarea sa din egumenie. Despre aceste momente dramatice din viața lui Inochentie, făcea referire la 1 aprilie 1822 căminarul Iordachi Boghian⁴⁹, precum și Dimitrie arhiepiscopul Chișinăului⁵⁰, în scrisoarea sa de răspuns din 3 mai 1822. Cu toate acestea, cazul egumenului de la Popăuți, fiind unul special, avea să fie rezolvat de către mitropolitul Veniamin. Prin urmare, în *anaforaua* Comitetului Obșteștii Adunări, însărcinat cu rezolvarea problemei egumenilor greci, întocmită în 17 martie 1823⁵¹ de membrii acestuia în frunte cu mitropolitul Veniamin și aprobată de Ioan Sandu Sturza, domnul țării, în 20 martie 1823, s-au consemnat dovezile lui Inochentie aduse în apărarea sa, printre care el, potrivit *contractului* din 26 octombrie 1814 încheiat cu patriarhul Antiohiei, arăta că: „[...] au luat mănăstirea aceasta să fie egumen cât va trăi [...] și să stăpânească moșiile și acareturile și toate lucrurile mănăstirești până la săvârșirea vieții preasvinției sale”. Mitropolitul Veniamin considerând cazul lui Inochentie unul special, deoarece nu era grec, decidea ca acest „[...] drept moldovan și cu cinstit caracter [...] să rămână egumen la această mănăstire în viața sa, ca un rânduit din nou de către acest comitet”⁵², respectând condițiile impuse noilor egumeni. În rezoluția domnească pusă pe această *anafora*, se arăta: „[...] hotărâm și întărim ca preafinția sa chir Inochentie, ca un drept moldovan și cu cinstit caracter, va fi iarăși desăvârșit proestos la numita mănăstire, pe viață, cu aceeași putere slobozită precum prin *anaforaua* aceasta se arată [...]”⁵³.

⁴⁸ În 12 iulie 1821, deja era întors la Popăuți (cf. Constantin Erbiceanu, *Istoria Mitropoliei Moldovei și Sucevei și a catedralei mitropolitane din Iași*, București, 1888, p. 135, nr. CXXXVIII).

⁴⁹ ASBt, *Colecția documente*, IX/27.

⁵⁰ ASBt, *Colecția documente*, IX/28.

⁵¹ ASI, *Colecția „Litere – Gh. Asachi”*, K/330, ff. 28^v-30^r.

⁵² *Ibidem*, f. 29^v.

⁵³ *Ibidem*, f. 28^v.

Arhiepiscopul Inochentie Burghel, egumen al Mănăstirii Sfântul Nicolae Popăuți (I)

Numirea noilor egumeni pământeni în contextul politic și religios de după 1823 nu era o problemă ușor de rezolvat, având în vedere că în „unele din aceste mănăstiri n-au rămas nici case”, nici incintele cu ziduri, iar în altele era nevoie de mari investiții pentru consolidarea unor clădiri pentru a nu se prăbuși⁵⁴. Abia în 22 martie 1826, mitropolitul Veniamin, însoțit de episcopii sufragani, înaintau spre aprobare *anaforaua* cerută în problema numirii noilor egumeni cu noile condiții pe care trebuiau să le îndeplinească. Inochentie Iliupoleos, ca egumen al Popăuților, menționat la poziția a șasea din listă, era singurul arhiepiscop dintre toți cei douăzeci de egumeni noi, aleși dintre „cei mai cuvioși și trebnici călugări pământeni”⁵⁵.

Nu avem informații care să ateste că acești egumeni pământeni au ajuns, după alegerea lor, să conducă efectiv mănăstirile închinare, dar din *anaforaua*⁵⁶ Obșteștii Adunări a Cneajiei Moldovei, din 7 februarie 1828, aflăm însă că, în urma *firmanului* turcesc de la sfârșitul anului 1827, acest for decizional s-a întrunit în sediul Mitropoliei Moldovei împreună cu exarhii mănăstirilor închinare pentru a stabili modalitatea și condițiile care trebuiau să fie respectate la preluarea acestora de către noii egumeni greci deja aleși. În acest document se insistă pe reguli economice stricte și, totodată, pe moralitatea și disciplina monahală a egumenilor greci. În ceea ce privește această ultimă cerință, conform cu Sfintele Canoane, acestor egumeni li se amintea, că „[...] vor fi supuși totdeauna la poroncitoarea ascultare aceluia după vreme de Dumnezeu ales preasfințit mitropolit al țării”⁵⁷. Până la data de 5 octombrie 1829, noilor egumeni, deja așezați în mănăstirile închinare, li se transmisese⁵⁸ hotărârile Obșteștii Adunări aprobate de domnul țării, cerându-le totodată să trimită documentele de închinare ale mănăstirilor și o situație cu veniturile și cheltuielile moșiilor deținute în proprietate.

În răspunsul dat acestui divan, Inochentie arăta că va înainta documentele de proprietate ale mănăstirii, însă în ceea ce privește „izvodul” cerut pentru toate veniturile și cheltuielile mănăstirii nu îi este îngăduit a da, deoarece „Patriarhia mării cetăți a Antiohiei [...] este de sine stăpânitoare și nesupusă la nici un fel de dări de seamă cuiva. Pe acest temei dar, eu știindu-mă orânduit la această mănăstire deplin pe viață stăpânitoriu de către preafericitul patriarh [al] Antiohiei, chiriarhul aceștia, m-am supus driturilor și îndatoririlor așazate între noi și orânduite de acolo precum și astăzi urmez [...]. Ca unul ce n-am fost îndatorit prin tocmelele în

⁵⁴ ASI, *Documente*, 29/49a, f. 4^r.

⁵⁵ *Ibidem*, f. 3^v; Th. Codrescu, *Uricariul*, I, Iași, 1871, p. 215.

⁵⁶ ASI, *Colecția „Litere – Gh. Asachi”*, M/566, ff. 28^r-29^r.

⁵⁷ *Ibidem*, f. 29^r.

⁵⁸ ASI, *Colecția „Litere – Gh. Asachi”*, M/566, f. 110^r-110^v. În lista acestora se regăsesc arhiepiscopii: Macarie Filip, episcopul Patriarhiei de Ierusalim, Varlaam Sardeon, egumenul mănăstirilor Dobrovăț și Lipovăț, închinare Mănăstirii Zografu și Inochentie Iliupoleos (*ibidem*).

Drd. Gheorghe Diaconu

scris, ce am de acolo, a da vreo samă pentru venituri și cheltuiile și orice dări s-ar întâmpla de havalele (contribuții), în vremea igumeniei mele, pentru aceea, nici izvoade n-am păzit până astăzi [...]”⁵⁹. Tot în acest răspuns se face amintire despre „[...] prada și calcarea aceștei mănăstiri de eniceri, piezându-să toată adunarea și avutul monastirii dinafară și dinlăuntru [de] peste 70.000 lei, osăbit de avutul meu adunat din copilăria me [...] care au dus și îngreueră de datorii; și după toate aceste păgubiri, eu m-am silit și mă silesc [...] cătră aducerea monastirii în starea dintâi, știindu-mă, după așăzământuri că voi fi pe toată vieța liniștit”⁶⁰.

După reasezarea formală și rămânerea sa în egumenia de la Popăuți, asigurată prin *decretul* lui Ioan Sandu Sturza, Inochentie Iliupoleos nu va mai face obiectul schimbărilor din egumenie din 1826, când egumenii pământeni vor fi înlocuiți cu cei greci. De asemenea, până la sfârșitul vieții sale, va face uz la nevoie de dreptul câștigat de egumen pe viață, cum s-a întâmplat, de pildă, în iunie 1837⁶¹ și în procesul dintre moșiile Popăuți și Costești⁶².

V. Arhieria lucrătoare a lui Inochentie Iliupoleos

Ca egumen al mănăstirii și ca arhieru fără eparhie, Inochentie putea, într-o mică măsură, să facă activ și lucrător harul apostolic al arhieriei sale. Însă prezența sa permanentă la Popăuți, constituia principala premisă în împlinirea acestui deziderat sacramental, realizat, după cum vom vedea, grație mitropolitului Veniamin. Acesta, prin delegarea lui Inochentie de a săvârși tainele și ierurgiile arhieresti în zona de nord a Moldovei, rezolva, pe de o parte, cazul fostului său ucenic, iar pe de alta, majoritatea problemelor misionare de aici. Prin această măsură, venea în sprijinul păstoriților săi săraci de a nu se mai deplasa la Iași, cum erau de pildă candidații la hirotonie sau hirotesie și, totodată, își acumula mai mult timp și energie în împlinirea responsabilităților sale de mitropolit al Moldovei și de președinte al Divanului țării.

V.1. Hirotonii

Candidații încredințați lui Inochentie spre hirotonie erau cercetați canonic de către personalul mitropoliei după terminarea studiilor și recomandarea pentru slujirea preoțească de către comunitatea din care provenea fiecare. După încheierea acestei cercetări și primirea scrisorii mitropolitane de hirotonire, arhieru Inochentie programa candidații, iar după hirotonire, completa dosarul fiecăruia

⁵⁹ ASI, *Colecția „Litere – Gh. Asachi”*, M/566, f. 158^r.

⁶⁰ *Ibidem*, f. 158^v.

⁶¹ ASBt, *Colecția documente*, IX/69.

⁶² ASI, *Ministerul de Justiție*, Tr. 1785, Op. 2035, dos. 215/1839, ff. 16^r-17^r.

Arhiepiscopul Inochentie Burghiele, egumen al Mănăstirii Sfântul Nicolae Popăuți (I)

dintre ei, primit prin protopopi. Noii hirotoniți făceau trei luni practică liturgică la biserica protopopului de care ținea fiecare din punct de vedere administrativ, iar după aceasta erau instalați în parohiile pentru care erau hirotoniți.

Ca și în cazul preoților, mitropolitul Veniamin, după trei luni de la hirotonia lui Inochentie în arhiepiscop, în care a făcut el însuși practica liturgică, prin *scrisoarea* din 6 martie 1820, îi repartizează primii patru candidați spre a fi hirotoniți preoți și, dându-i îndrumările părintești necesare, i se adresa: „Numărul candidaților veniți spre hirotonie din eparhia mitropoliei noastre lățându-să și arhiepiscop, care primește rânduri și face hirotonii, fiind numai frăția sa chir Neofit Damaschin, care nu poate dovedi a-i hirotonisi pe toți [...] și ca să nu șadă [cei] rânduiți în cheltuială aice la Iași, am socotit [ca] oprind pe cei de pe la celelalte ținuturi, trimitem 4 și către frăția ta, că sânt din partea aceea: pe Panaghiole din satul Mănăstirei Doamnei, ce de curând s-au hirotonisit până la diacon, pe Constantin din satul Eșiții Șendricenilor, [pe] Gavriil din satul Bivolul și pe Constantin din Stăuceni, împreună cu semnăturile și cu țidulele eclesiarhiei iscălite și de către noi, [pentru] a să face preoți. Poftim pe frăția ta să bine(voiești) ca după rânduirile noastre a-i hirotonisi, după care, făcând canonicasca înști(ințare) mai gios supt rânduire de urmare, vei opri documenturile la frăția ta, iar [...] după ce vei însămna luna și ziua ei, în care vei face hirotoni(ea) îi vei (tri)mite la protopopii ținuturilor însămnate spre învățatura și deprinderea [rânduieților] preotești, și după trei luni însămnate în țidule, îi vei îndatori ca bine(voind) frăția ta, cu înștiințările protopopilor după rânduială, împreună cu documenturile și cu înștiințarea frăției tale, îi vei trimite aice la eclesiarhie spre a li să da obicinuitele paucenii. Iar frăția ta vei ține izvod [...] de câte hirotonii, cu rânduirea noastră vei face și havaetul rânduit [...] douăzeci lei de preot și zece de diacon. Vei bine voi asemenea a urma și cu alții din partea aceea ce se vor mai râ(ndui) cătră frăția ta spre hirotonie pentru a lor îndămânare și netrecere de vr(eme) în zăbovire aice la Iași spre a noastră ușurință”⁶³.

Aceste hirotonii au fost făcute de arhiepiscopul Iliupoleos, evident, la reședința sa, în biserica voievodală *Sfântul Nicolae* din Mănăstirea Popăuți. Aici vor fi trimiși toți candidații pentru hirotonire și hirotesire din zona de nord a Moldovei. Astfel, prin punerea mâinilor sale peste numeroșii candidați rânduiți spre hirotonie de către mitropolitul Veniamin, s-a dovedit un lucru esențial pentru Inochentie, și anume acela că arhieria lui nominală a fost efectiv lucrătoare.

Următoarea *scrisoare* a mitropolitului adresată lui Inochentie, din 15 martie 1820, deci la câteva zile după prima, se referă la candidatul Vasile, hirotonit diacon în 1815 pentru biserica din Ionășani, ținutul Ștefănești, iar acum îl roagă pe

⁶³ ASBt, *Colecția documente, IX/20*.

Drd. Gheorghe Diaconu

Inochentie să-l hirotonească preot pentru că „[...] i-am dat cartea enoriei pe Biserica din Bătrânești, ținutul Botoșani, la care numai un preot iaste slujitor [...]” și unde candidatul era și ctitor al acestei biserici⁶⁴.

Din *cartea de hirotonie* a preotului Vasile⁶⁵ din satul Teișoara, ținutul Dorohoiului, înțelegem procedura urmată de candidații la hirotonie. După terminarea pregătirii teologice la Seminarul Veniamin Costachi de la Socola, absolvenții se prezentau în sânul comunității care i-a recomandat, punând în practică cele învățate. Dacă preotul sau preoții bisericii împreună cu credincioșii îl recomandau protopopului în vederea hirotoniei, acesta înainta cu raport recomandările lor mitropolitului. După ce analiza dosarul candidatului, din care nu lipsea niciodată *atestatul* dat de directorul Seminarului Teologic de la Socola, mitropolitul punea prima viză pe cererea candidatului, pentru primirea lui în cercetare duhovnicească.

Pe cererea acestui candidat, de pildă, după ce a analizat dosarul, mitropolitul a consemnat: „Să intre candidat(ul) în rânduală și să avem știință”⁶⁶. După aprobarea pentru cercetare, candidatul era integrat în programul duhovnicesc-liturgic al mitropoliei: era pus să cânte, să citească, iar la timpul convenit era spovedit de duhovnic. Tot pe cererea candidatului, în cazul de față, Neonil duhovnicul a consemnat, adevărind că: „[...] l-am trecut prin duhovniceasca cercetare și pre cât sufletește ne-au arătat la taina mărturisirii sale nu am aflat întru dânsul nici o pricină de care *Pravila* oprește a nu să hirotoni preot [...]”⁶⁷.

Pe data de 1 octombrie 1827, iconomul Constantin elibera acestuia *adeverința* sa, în care arăta: „[...] în urmarea poruncii mitropolitului pe candidatul din satul Teișoara, ținutul Dorohoiului, carele voiește a să hirotonisi preot l-am cercetat la *Catihisis(ul) cel mic*, pre carele știindu-l (pe)derost i-am dat această *adeverință*”⁶⁸.

Pe ultima pagină a *cărții de hirotonie*, mitropolitul, la 6 octombrie 1827, punea a doua și ultima viză: „Poftim pe preasfinția ta chir Inochente Iliupoleos

---

⁶⁴ ASBt, *Colecția documente*, XXIV/6. În această scrisoare se mai arată că mitropolitul Veniamin, primind pe diaconul Vasile cu scrisorile de acreditare din partea protopopului Ilie și a credincioșilor din satul Bătrânești, descoperă neregulile săvârșite de fostul protopop de Ștefănești, iconomul Metodie, care a recomandat pentru satul Ionășani pe alt candidat, fără să informeze pe mitropolit că a mai fost hirotonit și diaconul Vasile. Pe acesta din urmă l-a lăsat să slujească în satul său natal Bătrânești, ținutul Botoșani, unde era și ctitor, pentru care favor i-a cerut bani. De aceea, îi cere lui Inochentie: „Iar pentru iconomul Metodie, poftim pe [frăția] ta să primești osteneală a înfățișa cu jăl(uito)r(ul) și să-l îndatorești a da preotului înapoi acei cinci galbeni și șase lei ce au luat, arătându-i și din partea noastră dojana cea potrivită faptei sale [...]” (*ibidem*).

⁶⁵ ASBt, *Colecția documente*, XXIV/7, f. 1^r.

⁶⁶ *Ibidem*; viza mitropolitului este din 23 septembrie 1827 (f. 1^r).

⁶⁷ *Ibidem*, cercetat duhovnicește în „1827 septembrie 28”; o altă persoană a consemnat: „s-a ispitit. Ioan” <m. p.> (f. 1^r-1^v).

⁶⁸ ASBt, *Colecția documente*, XXIV/9.

Arhiereul Inochentie Burghеле, egumen al Mănăstirii Sfântul Nicolae Popăuți (I)

să binevoști, cu rânduirea noastră aceasta, a hirotonisi pre candidatul Vasilie, citeț, ipodiacon, diacon și preut, înștiințând canoniceste de urmare⁶⁹.

Această rânduială a fost urmată de toți candidații care trebuiau să fie hirotoniți de arhiereul Inochentie la Popăuți, așa cum găsim mărturii în *cartea de hirotonie* a preoților Pantelimon, rânduit spre hirotonire la 13 martie 1828⁷⁰, pe seama Bisericii Pristestii din ținutul Dorohoi, a diaconului Ioan recomandat de „Ilinca Rolvanisa pentru Biserica cu hramul Sf(ântul) Apostol Anania din satul Culiceni, ținutul Herței⁷¹ de pe moșia sa, a preoților Gheorghe și Pantelimon din satul Hilișcani⁷², ținutul Hârlău, a diaconului Constandin pentru Mănăstirea Popăuți⁷³, a diaconului Vasile⁷⁴, a diaconului Gheorghe din satul Fântânele⁷⁵, ținutul Botoșani, a preotului Vasile Teodorescu⁷⁶, pentru târgul Botoșani, și ale preoților Vasile⁷⁷ și Dimitrie⁷⁸ din satul Săveni, ținutul Dorohoi.

Documentele în baza cărora s-au făcut aceste hirotonii sunt, de cele mai multe ori, formulări oficiale, care se deosebesc foarte puțin între ele, dar dintre aceste informații deosebitoare, cel puțin două merită a fi redată aici. Prima se referă la întârzierea mitropolitului Veniamin de a perfecta *cartea de hirotonie* a diaconului Constandie de la Mănăstirea Popăuți. Pentru aceasta, mitropolitul, în deosebita sa noblețe, adaugă în textul oficial al secretarului, adresat lui Inochentie, și câteva cu-

⁶⁹ ASBt, *Colecția documente, XXIV/7*, f. 1^v.

⁷⁰ ASBt, *Colecția documente, XXIV/0: Cartea de hirotonie, 13 martie 1828*, a preotului Pantelimon de la biserica cu hramul Sfântul Nicolae din satul Pristestii, ținutul Dorohoiului. Adevărta de duhovnic este semnată de „Neonil duhovnic, 1828, martie, 10”, iar viza mitropolitului pentru primirea candidatului la cercetarea duhovnicească este din 8 martie 1828.

⁷¹ ASBt, *Colecția documente, XXIV/8*.

⁷² Mănucă, „Arhiereul Inochentie”, p. 17.

⁷³ ASBt, *Colecția documente, XXIV/16: Iași 1834, aprilie, 18*.

⁷⁴ Din cartea acestuia s-a păstrat numai *adeverința*, precum că nu are impedimente canonice, semnată de „Mardarie, ieromonah – duhovnic, 1835, iunie 19” (ASBt, *Colecția documente, XXIV/19*).

⁷⁵ Mănucă, „Arhiereul Inochentie”, p. 17.

⁷⁶ ASBt, *Colecția documente, IX/64: 1836, iunie, 23*, nr. 542.

⁷⁷ ASBt, *Colecția documente, XXIV/38: Atestatul de absolvire a Seminarului Teologic „Veniamin Costachi”, nr. 331, Iași 1839, ianuarie 26*, semnat de directorul seminarului, paharnic Damaschin Bojinca. Din dosarul acestui candidat s-a păstrat numai acest atestat, al cărui conținut am socotit să-l redăm aici: „Diaconul Vasilie din satul Săvenii, ținutul Dorohoiului, carile voiește a să hirotoni preot [...] în urmarea rezoluției înaltpreasfințitului mitropolit din 1839, ianuarie 24, cu nr. 111, pusă pe jalba sa, di către această direcție s-au orânduit la Seminarul Socolii spre cercetare de iznoavă din învățăturile pe cari încă la 1836, candidatul fiind le-au învățat, despre care atuncea au câștigat și cuviinciosul *Atestat* din 12 noiembrie supt nr. 26. Deci, după cercetarea ce acum i s-au făcut la 1839 ianuarie 26, au rostit: *Catehismul, Rânduiala Proscomidii, Cetirea și Aritmetica*, știind și a scrie, dintre care pentru credință, i s-au slobozit acest *Atestat*”. Din acest atestat, se înțelege că diaconul Vasile a primit de fapt două atestate, unul pentru diaconie și acesta pentru preoție.

⁷⁸ ASBt, *Colecția documente, XXIV/44: Atestat nr. 26, Iași, 1840, mai 5*, semnat de același director.

Drd. Gheorghe Diaconu

vinte scrise cu mâna sa: „[...] iartă iubite frate întârzierea întoarcerii, căci și zilele sânt așa și înbulzelile nu ne slăbesc”⁷⁹. A doua este, de fapt, o scrisoare specială a mitropolitului adresată lui Inochentie, din care se vede marea atenție și preocupare pe care le acorda pregătirii clerului: „Înfătoșătoriul(ui) candidat Vasile Teodorescu din școala seminarului i-au [mai] rămas a mai învăța 3 capiti din *catihisis* și pe care l-am rânduit a le săvârși [...] la profesorul din acel târg Botoșani. De aceea, poftim pe frăția ta ca dacă numitul candidat îți va înfățișa *atestatul* profesorului de săvârșire [a] învățaturii, apoi îl vei hirotonisi diacon [...]”⁸⁰.

Între diaconii hirotoniți de către arhiepiscopul Inochentie, se numără și Vasile din Bucecea, ținutul Botoșani. De la acesta, s-a păstrat *cartea-certificat* a mitropolitului Veniamin, eliberată după hirotonie, sub forma unui formular tipărit, în care s-a completat de mână în locurile special lăsate libere/spațiile lacunare: numele, biserica și localitatea pentru care a fost hirotonit, numele duhovnicului mitropoliei care l-a spovedit și cercetat din punct de vedere canonic, locul și numele arhiepiscopului care l-a hirotonit, precum și data eliberării. Pe lângă aceste date completate, în textul formularului se mai menționa că: „[...] s-au hirotonisit cu a noastră voie de frăție sa chir Inochentie Iliupoleos în biserica Sf(ântul) Ierarh Nicolai în Popouți, ț(ă)nu(t)ul Botoș(ani), ipodiacon și diacon desăvârșit, căruia i s-au dat de cătră noi voe și blagoslovenie a sluji toate ceale ce să cuvin diaconiei, însă numai la biserica din numitul sat pentru care s-au hirotonisit, și unde va fi chemat, să fie volnic a sluji. Iar de să va muta aiurea, fără știrea și blagoslovenia noastră, sau de nu să va purta cu rânduiala ce să cuvine după cinstea darului ce au primit, să fie oprit și argos de slujba diaconiei. Deci, toți să-l aveți la dragoste, cinstindu-l ca pre un vas ales a(l) sfintei Biserici și slujitoriu celor sfinte”⁸¹.

În ceea ce privește sfințirea de biserici, mărturiile documentare sunt indirecte. Potrivit acestora, Inochentie, în calitate de egumen, în ziua de 29 iulie 1818 a însoțit pe arhiepiscopul Grigorie Irinupoleos la sfințirea bisericii din satul Buda Mică de la Dorohoi⁸², iar ca arhiepiscop, în toamna anului 1830, a sfințit biserica din satul Ciușmeaua⁸³, aflată în proprietatea mănăstirii, iar în 1825, după cum deja s-a menționat, a resfințit biserica voievodală de la Popăuți.

⁷⁹ ASBt, *Colecția documente*, XXIV/16.

⁸⁰ ASBt, *Colecția documente*, IX/64.

⁸¹ BAR, *Documente istorice*, CCXXXV/85: document semnat de către mitropolitul Veniamin, având pecetea mitropoliei și trecut în condică sub nr. 2425; a aparținut Muzeului *Nicolae Iorga*, Botoșani, inv. nr. 89.

⁸² D. Furtună, „Însemnări de prin biserici”, în *RI*, an IV, 1919, pp. 89-90; Caproșu-Chiaburu, *Însemnări de pe manuscrise*, III, p. 435.

⁸³ BAR, *Documente istorice*, MCDLXXXI/219: *Scrisoarea mitropolitului Veniamin către Inochentie, Iași, 1830, octombrie 3.*

Arhiepiscopul Inochentie Burghiele, egumen al Mănăstirii Sfântul Nicolae Popăuți (I)

V.2. Hirotesii

Dacă în cazul treptelor de drept divin, harice, cum sunt diaconia și preoția, mitropolitul Veniamin respecta o procedură complexă, datorită importanței acestora, în cazul treptelor administrative, care se acordă prin oficierea hirotesii, mitropolitul este destul de generos în a acorda asemenea ranguri bisericești, pentru a stimula râvna clerului spre cele sfinte, pentru a ordona soboarele de slujitori existente la cele mai multe biserici din târguri și sate, dar și pentru a da satisfacție și boierilor care interveneau adesea pentru asemenea trepte bisericești administrative.

Ca și în cazul hirotoniilor, Inochentie Iliupoleos, ca egumen al Mănăstirii Popăuți, era chemat să officieze slujbele de hirotesii în sachelari, iconomi, protopopi și duhovnici, ale candidaților din ținuturile nordice ale țării.

În baza diferitelor propuneri, mitropolitul Veniamin a rânduit arhiepiscopului Inochentie să hirotesască în treapta de iconom pe următorii preoți: pe Theodor, slujitor la biserica de pe moșia Mănăstirii Mogoșești⁸⁴, la recomandarea episcopilor, pe sachelarul Ioan de la biserica moșiei Curtești, la propunerea sărdarului Iordachi Boian⁸⁵, pe sachelarul Gheorghe⁸⁶ din satul Șerbănești, ținutul Dorohoiului, la recomandarea căminarului Gheorghe Racliș și a protopopului, pe preotul Adrian⁸⁷ din satul Broscăuți, același ținut, pe preotul Ioan de la Nicșăni⁸⁸ împreună cu alți 11 prezbiteri recomandați de protopopi pentru a fi hirotesii în iconomi și sachelari⁸⁹, pe preotul Gheorghe din satul Dracșani⁹⁰, pe preotul Teodor de la biserica Sfântul Ilie⁹¹ din târgul Botoșani, la intervenția vornicului Scarlat Miclescu și pe alți slujitori de la care nu s-au păstrat informații documen-

⁸⁴ ASBt, *Colecția documente, XXIV/22: Scrisoarea mitropolitului Veniamin către Inochentie, nr. 685, Iași, 1836, august 29.*

⁸⁵ ASBt, *Colecția documente, XXIV/20: Scrisoarea sărdarului Iordachi Boian din Curtești către Inochentie, Iași, 1835, noiembrie 20.*

⁸⁶ ASBt, *Colecția documente, XXIV/31: Scrisoarea mitropolitului Veniamin către Inochentie, nr. 559, Iași, 1838, aprilie 16.*

⁸⁷ ASBt, *Colecția documente, XXIV/33: Scrisoarea mitropolitului Veniamin către Inochentie, nr. 879, Iași, 1838, iunie 9.*

⁸⁸ ASBt, *Colecția documente, XXIV/34: Scrisoarea mitropolitului Veniamin către Inochentie, nr. 1795, Iași, 1838, octombrie 20.* Despre preotul Ioan, se arată în această scrisoare că a fost hirotesit din greșeală iconom în loc de sachelar: „[...] dacă va fi așa precum am auzit, apoi să se treacă cinul de iconom, și de nu va fi așa, totuși fiindcă el este cu bună purtare, să-l prohirisăști iconom, de vreme ce au eșit această vorbă” (*ibidem*).

⁸⁹ *Ibidem.*

⁹⁰ ASBt, *Colecția documente, XXIV/39: Scrisoarea mitropolitului Veniamin către Inochentie, nr. 129, Iași, 1839, ianuarie 26.*

⁹¹ ASBt, *Colecția documente, XXIV/42: Scrisoarea vornicului Scarlat Miclescu către Inochentie, Iași, 1839, iunie 20.*

Drd. Gheorghe Diaconu

tare. În treapta de sachelari, Inochentie a hirotosit printre alții și pe preoții: Ioan din satul Sinihău și Gavriil din satul Novosilița⁹², la recomandarea și intervenția căminarului Holban⁹³.

De asemenea, în baza scrisorilor mitropolitului, Inochentie a hirotosit duhovnici, pe toți cei prezentați de protoiereul Ioan⁹⁴ din Botoșani, adică: pe preotul Ioan⁹⁵ din cătunul Cervicești, proprietatea boierului Alecu Miclescu⁹⁶, pe preotul Vasile de pe moșia Livenii⁹⁷, ținutul Dorohoiului, la intervenția spătăresei Maria Rosăt și pe alți douăzeci de preoți recomandați, în 30 iunie 1837, de către protopopul Ioan din Botoșani⁹⁸.

În cazul schimbărilor de protopopi, pentru a elimina din start posibile stări conflictuale, sfaturile duhovnicești ale mitropolitului adresate lui Inochentie erau precise și discrete. Însă în cazul persoanei viitorului protopop, având în vedere faptul că Inochentie îi cunoștea pe preoții din orașele din nordul țării mai bine decât el, mitropolitul îi respecta recomandările, cunoscându-i pricepera și blândețea. Un exemplu elocvent în acest sens este cel al înlocuirii protopopului de Botoșani, Ilie. Astfel, în *scrisoarea* din 10 februarie 1833, mitropolitul îl sfătuiește pe Inochentie: „Cu alegerea și socotița frăției tale pentru iconomul Grigorie unindu-mă și eu, iată și alăturat *cartea* noastră de rânduire în proto(po) pie în locul iconomului Ilie”. Și pentru că iconomul Ilie este înlocuit din cauza bătrâneților „[...] ca unul ce se află mult mai vârstnic decât iconomul Ioan și mai vechi slujitor, va avea protie, atât la slujbele bisericesti, cât și între altele [...]”. După ce stabilește această autoritate de slujire și sfătuire și anunță soluția de respectat pentru cel schimbat, sfătuiește pe Inochentie cum să procedeze, din punct de vedere administrativ, la această schimbare: „[...] chemând pre iconomul Gri-

---

⁹² ASBt, *Colecția documente, XXIV/30: Scrisoarea mitropolitului Veniamin către Inochentie, nr. 131, Iași, 1838, ianuarie 31.*

⁹³ Căminarul Holban, de la 1 septembrie 1838, ajunge președintele Tribunalului Judecătoresc din Botoșani (Artur Gorovei, *Monografia orașului Botoșani*, p. 385).

⁹⁴ ASBt, *Colecția documente, IX/62: Scrisoarea mitropolitului Veniamin către Inochentie, nr. 118, Iași, 1836, februarie 18.*

⁹⁵ ASBt, *Colecția documente, XXIV/24: Scrisoarea mitropolitului Veniamin către Inochentie, nr. 611, Iași, 1837, mai 14.*

⁹⁶ Alecu Miclescu s-a născut la Cervicești, la 1803 mai 12, a învățat la Iași: grecește, franțuzește și moldovenește, este însurat, are un băiat și o moșie la Cervicești (Artur Gorovei, *Monografia orașului Botoșani*, p. 132); la 31 de ani este dvorenin (*ibidem*, p. 223), iar în 1847 apare în documente ca al patrulea vornic de Botoșani, pe lângă Scarlat Miclescu, Costachi Roseti și Iordachi Cristescu (*ibidem*, p. 229).

⁹⁷ ASBt, *Colecția documente, XXIV/26: Scrisoarea mitropolitului Veniamin către Inochentie, nr. 727, Iași, 1837, iunie 9.*

⁹⁸ ASBt, *Colecția documente, XXIV/27: Scrisoarea mitropolitului Veniamin către Inochentie, nr. 905, Iași, 1837, iulie 9.*

Arhiepiscopul Inochentie Burghiele, egumen al Mănăstirii Sfântul Nicolae Popăuți (I)

gorie, la preasfinția ta și făcându-i cunoscut rânduirea sa în protopopie să-i dai și *cartea* noastră și totodată să-l și sfătuiști cele de cuviință și să-l povățuiești către lucrările slujbei încredințate lui. Și această sfătuire și povățuire, te poftesc, ca pe un frate și mădular al casei acesteia totdeauna să le dai la amândoi. După aceea vei chema și pre iconomul Ilie și dându-i alăturata scrisoare prin care i să face cunoscut scoaterea sa și rânduire a iconomului Grigorie să ceri ca înaintea prea sfinției tale să pardosască [...] toate hârtiile atingătoare de această slujbă. Poftesc ca să recomenziști pre noul protopop la instanțele judecătorești spre a fi cunoscut”⁹⁹.

V.3. Autoritate bisericească de judecată

În baza întreitului mandat de slujire, de a sfinți, de a învăța și de a conduce suflete, primit prin hirotonie, Inochentie, ca egumen și arhiepiscop, a desfășurat o bogată activitate și în domeniul canonic de disciplină, în calitate de autoritate bisericească de judecată.

Printre primele cazuri cunoscute, la care a fost chemat Inochentie înainte de a fi arhiepiscop, se numără cel al fiicei preotului Pavel din Botoșani, Zoia, care, după moartea tatălui ei a intrat în neînțelegere cu episcopul bisericii *Sfântul Ioan* din Botoșani, Enacachi Hagienciu, care-i pretindea să plătească chirie pentru un loc din proprietatea bisericii. Pentru rezolvarea acestui caz Inochentie a primit *cartea domnească* din 28 martie 1818, urmată și de o scrisoare a mitropolitului Veniamin. În urma analizării documentelor de proprietate ale părților, reclamanta, fiind de bună credință, a înțeles că trebuia să se învoiască cu episcopul pentru a plăti taxa de folosință a terenului. În acest sens arhimandritul Inochentie, însoțit de preotul Atanasie, protopop de Botoșani, și de episcopul Scarlat, a redactat cazul într-o *hotărâre* pe care au înmănat-o părților¹⁰⁰.

Un caz asemănător, dar și din cele mai dificile, în care a fost implicat Inochentie Iliupoleos, chiar la începutul misiunii sale de arhiepiscop, a fost cel al episcopilor bisericii *Cuvioasa Parascheva* din mahalaua cu același nume din Botoșani, care, în calitate de fii ai preotului Athanasie, slujitor și episcop al aceleiași biserici, fiind numiți episcopi fără acordul credincioșilor, au atentat la bunurile materiale afierosite lui Dumnezeu după moartea tatălui lor. Deoarece un asemenea caz poate fi de actualitate, pentru că sunt în prezent oameni de afaceri care construiesc biserici, dar mai ales schituri și mănăstiri, urmărind doar scopuri materiale, voi reda în rezumat acest caz atât de complex.

⁹⁹ ASBt, *Colecția documente, XXIV/12: 1833, februarie, 10.*

¹⁰⁰ ASI, *Colecția „Documente Spiridonie”, XIII/18: 1818, aprilie 29, 1-1**; editat de M. Mănuță, *Documentele începutului bisericii Sfântului Ioan Botezătorul din Botoșani (1764-1818)*, Iași, 1942, pp. 22-23.

Drd. Gheorghe Diaconu

În *scrisoarea* mitropolitului Veniamin din 12 mai 1820, adresată lui Inochentie, se arată doar începutul acestui caz:

„Biserica noastră din târgul Botoșanii la care să cinstește hramul Sf(înteii) Precuvioasă Paraschevii știut iaste frăției tale, că prin ajutorul pravoslavnicilor hristiani, eparhioților noștri, după *Condica de milostichie* ce au scos de aice iconomul Athanasie bătrânul și prin a cucer(nicieii) sale silință și osteneală, s-au făcut și s-au împodobit cu toate ceale cuviincioase.

Câtă laudă și pomenire pentru un osârdnic ostenitor ce să silește a aduce un așa sf(ân)t lucru în săvârșire să cuvine, atâta necinste și defăimare și-au agonisit cucer(nicia) sa, cu chipurile ce au uneltit spre a face casa lui D(umne)zeu acaret luiș și urmașilor săi, scoțând pi supt cumpăt cu acest scopos și hrisov de la domnul Calimah.

Știind dar că pasul acesta ce au făcut împotiva Sfin(telor) Canoane și al bunecuviiște, nu numai pentru sine iaste vătămător, dar și multora de smintea-lă, poftim pe frăția ta și binevoește împreună cu iconomul Ilie, să înfățișezi pe iconomul Athanasie, căruia mai întâiu, să ia sama de toate câte au adunat și de cheltuiialile ce au întâmpinat pentru biserică după rânduială. Apoi, să-l îndatorezi a scoate hrisovul domnului Calimah, pe carele împreună cu însămnarea de încheiere a sămii ce i se va face, cu nevătămare de știință, să se trimită la noi aice. Iar de va tăgădui hrisovul și nu va voi a-l da, arată-i că supt arhierescul nostru și al frății toate blăstăm rămâne. Încă, în puterea Sfin(telor) Canoane și de preoție va fi lihnit, tocmai acum la bătrâneți”¹⁰¹.

Acest caz, abia deschis spre a fi judecat, a fost întrerupt din cauza evenimentelor din 1821-1822, însă, începând cu anul următor, este reluat de credincioșii și enoriașii bisericii *Cuvioasa Parascheva* din Botoșani, care, printr-un memoriu¹⁰² cu șaptesprezece semnatari, cer mitropolitului Veniamin „[...] să fie rânduieți [...] preasfinția sa părintele vlădică Inochentie și dumnealui spătar Iordachi Canta să facă cercetare pentru acareturile bisericii [...] după scrisorile ce are biserică de la numitul ctitor Calinic monah [...]”¹⁰³ și să hotărască în problema noilor epi-

¹⁰¹ ASBt, *Colecția documente, VII/34: 1820, mai 12*; scrisoarea păstrează inclusiv adresa: „Preasfințitului mitropolit Iliupoleos Inochentie doritului nostru în XC frate, cu frățească dragoste. Popăuții”.

¹⁰² ASBt, *Colecția documente, VIII/98*. Memoriul nu este datat, dar din cuprinsul documentelor ce vor urma se înțelege că este anterior lor.

¹⁰³ *Ibidem*, f. 1^v. În acest memoriu, boierii semnatari și enoriași ai bisericii, foști epitropi, arată că biserică lor, fiind de lemn și foarte mică „și veche cu totul”, un părinte călugăr anume Calinic monah, aflându-se în acea vreme în Botoșani, având râvnă către cele sfinte, s-a apucat cu a sa cheltuiială [...] și cu osteneala [...] săvârșiiților din viață poporâni [...] ai acestei mahalale, au făcut iarăși de lemn (biserică), însă mai mare și mai bună, împodobind-o cu toate cele trebuincioase. Dar fiind numitul părinte foarte bătrân, s-au dus la Sfântul Mormânt să-și petreacă cealaltă vreme a

Arhiereul Inochentie Burghеле, egumen al Mănăstirii Sfântul Nicolae Popăuți (I)

tropi, fiii iconomului Athanasie „care s-au rânduie fără [...] știrea noastră [...]”¹⁰⁴ în această calitate.

Ca răspuns la acest memoriu, mitropolitul Veniamin trimite la fața locului pe Inochentie, însoțit de arhimandritul Irinarh, egumenul Mănăstirii Coșula și de protopopii Ilie și Ioan, pentru a prelua cu inventar toată averea bisericii și a o încredința noului episcop, stolnicului Constantin Pisoschi: „[...] hotărât și întărit episcop după cum au fost și părinții dumnealui, cu unul din preoți, anume Vasile sachelar”¹⁰⁵. La rândul său, Inochentie răspunde mitropolitului Veniamin: „[...] după a înaltpreasfinții voastre poruncă cu osârdie am pus în lucrare, a săvârși și a întemeia toate spre cele mai bune folosuri a sfintei biserici, dar de vreme ce d(umnea)lui căminarul Gheorghe, fiul răposatului părinte Agathon privește tot [...] ca pre bisericescul acaret a-l avea întru de veci părintească clironomie și de tot să alunge afersitele folosuri, nu numai că nu s-au supus a da acele puține acareturi de case, care sunt în țintirimul bisericii, dar nici [...] socoteala venitului [...] ce chiar în mâna d(umi)sale au intrat, nici scri-

---

vieții. Iar la sfânta biserică au așezat episcop pe Teodor Pisoschi, negustor ales [...]”. După moartea acestuia, ei au ales pe fiul său, slugerul Vasile Pisoschi și pe părintele Athanasie iconom. În timpul acestor episcopi, credincioșii boieri s-au hotărât să facă biserică de piatră, drept pentru care părintele iconom Athanasie a primit *Condica de milostenie* de la mitropolie, cu care a strâns fonduri în acest scop. Dar, pentru că acestea au fost insuficiente, au vândut și biserica veche de lemn și așa au ridicat noua biserică. Biserica veche de lemn, cu aprobarea mitropolitului Veniamin, a fost mutată în ținutul Dorohoi pentru credincioșii satelor Ichimeni și Adășeni (ASBt, *Colecția documente, VII/30: Iași, 1816, decembrie 16*). Catapeteasma din biserica veche s-a așezat în cea nouă. În momentul înaintării memoriului, aici slujeau preoții: Darie iconom și Vasile sachelar. Înainte cu o lună de sfințirea bisericii noi, a murit episcopul Vasile Pisoschi, de aceea a fost ales fiul său, stolnicul Constantin Pisoschi, „iar părintele, iconomul Athanasie, n-au voit a fi numitul stolnic episcop, ci au așezat pe fiii sfinții sale, fără a întreba pe cineva din poporâni. Și, primind cinul călugăresc s-a tras la șit(ul) Gorovei” (ASBt, *Colecția documente, VIII/98, f. 1-1^v*).

¹⁰⁴ *Ibidem*, f. 1^v. Din două scrisori adresate de către căminarul Gheorghe Racliș, fiul preotului Athanasie, călugărit la schitul Gorovei sub numele de Agathon, se înțelege că: a) Inochentie, cunoscând cazul boierilor Racliș, a chemat la Popăuți pe stolnicul C. Pisoschi, fostul episcop, cu actele bisericii vechi și pe alți boieri, „învățându-i [...] să alcătuiască o mărturie din partea poporânilor [...], care mărturie s-au și făcut ducându-se la Iași cu dânsa iconomul Darie” (ASBt, *Colecția documente, VII/38: Botoșani, 1823, septembrie 20*); b) Gheorghe Racliș i-a cerut lui Inochentie să nu se amestece în cazul episcopiei bisericii *Cuvioasa Parascheva* (*ibidem*, f. 1^v); c) Stolnicul Petrachi Vârnav a fost ales episcop împreună cu frații Răclișăști: căminarul Gheorghe și medelnicerul Grigorie prin *Cartea* din 1823, aprilie 8. (ASBt, *Colecția documente, VII/45, f. 2*); d) că Inochentie nu i-a răspuns iconomului Racliș la prima scrisoare, că acesta mai avea doi frați: Ștefanachi și Iancu, că iconomul Nicolai, după întoarcerea de la Iași a iconomului Darie, a fost coborât din treaptă, și că semnatarul scrisorilor acuza din nou pe Inochentie „că degeaba v-ați legat de casa noastră [...], iar acum, au luat pricina asupra sa însuși dumnealui Iordachi Dimachi” (ASBt, *Colecția documente, VII/39: Botoșani, 1823, octombrie 8*).

¹⁰⁵ ASBt, *Colecția documente, VII/40: 1824, mai 8, f. 1*, documentul este semnat de toți membrii comisiei.

sorile cele de mile ce s-au făcut în cinstea și folosul bisericii și cheia de la cutia [...] pentru cheltuiala bisericii n-au voit a da”¹⁰⁶.

În urma acestui abuz din partea căminarului Gheorghe Racliș, credincioșii boieri s-au hotărât ca „[...] prin drumul judecării și prin însuși preasfinția voastră – continuă Inochentie – își vor săvârși cuviincioasele sale îndreptări [...]. Pentru aceasta dar, nici noi după această a d(umi)sale împotrivire n-am putut săvârși aceea în tocma(i) după cuviință a preasfinției v(oastre) hotărâre și de isnoavă s-au trimis pe rânduitul epitrop la Iași”¹⁰⁷.

Stolnicul Constantin Pisoschi, în calitate de epitrop, a fost delegat al credincioșilor să meargă în capitală cu un alt memoriu¹⁰⁸. Mitropolitul Veniamin împuternicește, prin *scrisoarea* din 12 iunie 1824, pe reprezentanții credincioșilor să se adreseze domnului Moldovei, Ioan Sandu Sturza, pentru „[...] ca, ridicându-să epitropia de la boierii Răclișăști [...], să înființeze dreptele averi a(le) bisericii [...], să rânduiască alți epitropi [...], să scrie luminată *carte gospod* către d(umnea) lor vornicii de Botoșani, ca să apuce pe vechii epitropi Răclișăști și luând averea bisericii [...] cu izvod [...], de-ndată să să dei în sama d(umnea)lui serdar Ioan Cocotă și a d(umnea)lui Manolachi Iorga”¹⁰⁹. Întocmai cu hotărârea mitropolitului, domnul trimite *carte domnească*¹¹⁰ vornicilor de Botoșani ca să execute hotărârile ce se vor lua în continuare de către mitropolitul Veniamin, prin anchetele făcute și care se vor mai face. În data de 16 august 1824, Vornicia de Botoșani răspundea Marii logofeții că boierii Răclișăști au cerut ca pricina să fie înfățișată la divan și, de aceea, nu a putut „duce în săvârșire porunca”¹¹¹. În cuprinsul *anaforalei* Divanului domnesc, mitropolitul Veniamin arăta: „Din luminată poroncă înălțimii tali am cercetat pricina de giudecată ce urmează între poporâni bisericii *Preacuvioasei Paraschevii* din Botoșani, prin vechilii din partea lor, unul din poporâni [fiind] d(umnea)lui stolnic Constantin Pisoschi și între frații Răclisăști: căminar Gheorghe și medelnicer Iancu, fiii iconomului Athanasie, care au fost [...] unul din epitropi [...]”¹¹². După ce arată toate amănunțele acestui caz referitoare la ctitori, la epitropi și mai ales la familia boierilor Racliș, ca și insuccesul hotărârilor de până

¹⁰⁶ *Ibidem*.

¹⁰⁷ *Ibidem*, f. 1-1^v.

¹⁰⁸ ASBt, *Colecția documente*, VII/41, 1824, iunie 2. Acest memoriu este semnat de 19 boieri, enoriași ai bisericii Cuvioasa Parascheva.

¹⁰⁹ ASBt, *Colecția documente*, VII/42. Pe memoriul credincioșilor bisericii, domnul a pus următoarea rezoluție adresată marelui logofăt: „să să vadă hotărârea ce au dat într-aceasta preasfinția sa părintele mitropolitul și să facă cuviincioasele puneri la cale. 1824, iunie 20” (f. 1^r).

¹¹⁰ *Ibidem*, *Cartea domnească din 1824, iulie 2*.

¹¹¹ ASBt, *Colecția documente*, VII/43.

¹¹² ASBt, *Colecția documente*, VII/45, f. 1^r.

Arhiepiscopul Inochentie Burghiele, egumen al Mănăstirii Sfântul Nicolae Popăuți (I)

atunci, date prin „[...] *anaforaua* Dicasteriei din anul trecut și cecetarea făcută la starea locului de preosfinția sa Inochentie Iliupoleos [...] și *cartea* înălțimii tale [...], nici o punere la cali nu s-au făcut, pentru că pârâții Răclisăști au răspuns că la divan își vor da cuvintele sale”¹¹³, face judecata acestui caz punct cu punct. În continuare, mă voi opri doar la concluziile acestor puncte:

1. – Referitor la casa aflată în stăpânirea căminarului Gheorghe Racliș, ca moștenire de la tatăl său, iconomul Athanasie, se arată că: deoarece „[...] prin cea din urmă scrisoare o afiorăște sfintei biserici și lucrurile date sfintelor lăcașuri dumnezeiești, după *pravilă* au temeinică tăria lor, nu poate căminarul Gheorghe, nici cu cuvântul vechii stăpâniri a părintelui său [...], – nici cu o altă argumentare – [...] di a o avea mai mult în stăpânire”¹¹⁴.

2. – Referitor la casa stăpânită de celălalt fiu al preotului Athanasie, și anume Iancu precum și la celelalte bunuri ale bisericii, mitropolitul arăta: „[...] socotim [...] ca să să ia, și aceasta, pi sama bisericii [...] ajiiderea [...] pentru socoteala facerii bisăricii din nou, cum și socotelile de luaturi și de daturi, de când au intrat ipitropi dumnealor Răclisăștii și pentru lucrurile Bisăricii [...], socotim să să rânduiască înadins boeri de la starea locului [...], când să va sfârși cercetarea socotelilor, și după aceea, să facă împlinirea [...] și să-i îndepărteze pi frații Răclisăști și din stăpânirea acareturilor Bisericii”¹¹⁵.

În baza acestei *anaforale* a divanului, domnitorul Ion Sandu Sturza dădea, prin *cartea* sa din 27 octombrie 1824, următoarea încheiere de judecată: „[...] hotărâm ca Biserica să-și aibă cunoscută de acum înainte deplina stăpânire pe amândouă aceste case după scrisorile ctitorului ei. Datori însă fiind Răclisăștii, după *cartea* domniei mele ce s-au scris vornicilor de Botoșani la 2 zile a(le) trecutei luni iunie, să dea socoteală de toată averea bisericii mișcătoare și nemișcătoare [...]”¹¹⁶.

În *cartea domnească* din 6 februarie 1825, după ce recapitulează în rezumat întreaga judecată a cazului, privind și pe noii epitropi aleși, marele logofăt Theodor Balș, stolnicul Constantin Pisoschi și Gheorghe Horăzan, se arată în continuare: „[...] rânduim pe boierul domniei mele dumnealui stolnic Ioniță Panaite, căruia îi poroncim, ca să margă la fața locului și să apuce cu tărie pe Răclisăști a da toate lucrurile bisericii pân-la cel mai mic lucru [...], toate [...] hârțiile și rămășițele banilor și casăle amândouă să li încredințeze [...] la mâna numiților epitropi în ființa și a preasfințitului Iliupoleos, a iconomului Ilie, de la care va lua boieru(l) rânduit izvod di toati [...] iscălit de numiții epitropi și de preasfințitul Iliupoleos

¹¹³ *Ibidem*, f. 1^v.

¹¹⁴ *Ibidem*, f. 2^r.

¹¹⁵ *Ibidem*, f. 3-3^v. Deoarece această anafora face obiectul unui alt subiect, am redat numai concluziile acestei judecăți.

¹¹⁶ *Ibidem*, f. 1^r.

Drd. Gheorghe Diaconu

și iconomul Ilie și-l va aduce d(umnea)lui vel logofăt [...], iar Răclișăștii să se depărteze cu totul din această epitropii și să se urmeze precum preasfințitul mitropolit au găsit cu cale și au așăzat în scris această epitropie”¹¹⁷.

Pentru aplicarea acestei hotărâri, Marea logofeție, prin Theodor Balș, mare logofăt, a adus la cunoștință spre conformare și executare Vorniciei de Botoșani¹¹⁸, egumenului Mănăstirii Popăuți, Inochentie Iliupoleos¹¹⁹, epitropilor: stolnic Constantin Pisoschi și căpitan Gheorghe Horezan¹²⁰, și din nou, cu mai multe detalii, Vorniciei de Botoșani¹²¹. În *scrisoarea* adresată lui Inochentie se arăta printre altele: „[...] poftesc și eu pre preasfinția ta să binevoiești a sta cu toată punerea întru încredințarea săvârșirii luării a toate lucrurile bisericii mișcătoare și nemișcătoare cum și hârtiile, ce vor fi și altele, precum și poruncește *cartea gospod* întru această pricină, făcându-se două izvoade, deopotrivă încredințate de preasfinția ta [...]”¹²².

Rezumând cele de mai sus, se poate reține cu ușurință că iconomul Athanasie, slujitor și epitrop al bisericii *Cuvioasa Parascheva* din Botoșani, fiind ctitor al bisericii de piatră, împreună cu credincioșii donatori, a crezut că i s-ar cuveni să se facă moștenitor al celor două case ale bisericii. În acest scop, a reușit să se facă proprietar asupra lor prin hrisov domnesc și, apoi, a alcătuit scrisori succesoriale fiilor săi: Gheorghe și Iancu Racliș. Auzind mitropolitul Veniamin de această cutezanță, i-a anulat hrisovul și l-a destituit și din funcția de epitrop. Acesta, călugărindu-se la schitul Gorovei sub numele de Agathon, a lăsat scrisori de folosință a caselor pentru cei doi fii, iar după moartea sa, acestea trebuiau să rămână bisericii. Căminarul Gheorghe și medelnicerul Iancu Racliș, după moartea tatălui lor, au făcut uz de primele scrisori de moștenitori date de părintele lor, pe care acesta nu le anulase. Mitropolitul Veniamin nu a reușit să rezolve acest caz pe linie bisericească, din cauza pretențiilor boierilor Răclișăști de a se judeca la divan. Judecata cazului a făcut-o, însă, însuși mitropolitul, ca președinte al divanului și ca specialist în drept canonic, arătând în concluziile *anaforalei* că *bunurile*

¹¹⁷ ASBt, *Colecția documente, VII/49: Carte domnească, Ioan Sandu Sturza Voevod, 1825, februarie 6, f.1-1^v.*

¹¹⁸ ASBt, *Colecția documente, VII/50: Scrisoarea din 1825, februarie 8.*

¹¹⁹ ASBt, *Colecția documente, VII/51: Scrisoarea din 1825, februarie 8.*

¹²⁰ ASBt, *Colecția documente, VII/52: Scrisoarea din 1825, februarie 8.*

¹²¹ ASBt, *Colecția documente, VII/53: Scrisoarea din 1825, februarie 11.* În această scrisoare, se mai adaugă: „Chiria (pe cele două case) să se plătească de Răclișăști din vremea ci s-au început cercetarea la staea locului pentru amândouă casăle; să se plătească o datorie de 400 lei din 1801 mai 15, ci au luat iconomul pentru un Ioan Bou. La aceasta [...] s-a găsit de cuvîntă a se împlini din averea lui, adică o casă ci are acolo [...] pe care să puneți și săchestru [...]” (*ibidem*). Pentru cunoașterea acestui caz, până la stingerea lui, a se vedea ASBt, *Colecția documente, VII/55, 58, 59, 60, 67, 70, 73, 74, 77, 79 și II/93.*

¹²² ASBt, *Colecția documente, VII/51.*

Arhiepiscopul Inochentie Burghel, egumen al Mănăstirii Sfântul Nicolae Popăuți (I)

afierosite lui Dumnezeu, în niciun caz nu se pot revendica de cineva, nici chiar de ctitori și, cu atât mai mult, de urmașii acestora.

Au mai existat și alte cazuri ce țin de disciplina bisericească, care au fost rezolvate de către mitropolit, prin Inochentie ca un locotenent al său în regiunea de nord a țării, având reședința la Popăuți. Printre acestea se numără cazul preotului din satul Vorona¹²³, neînțelegera dintre protoprezbiterul ținutului Dorohoi, iconomul Constantin și sachelarul Iordachi din satul Vorniceni¹²⁴, același ținut, reviziile și neregulile din schitul Agafton¹²⁵ și Mănăstirea Vorona¹²⁶ și alte cazuri ce priveau disciplina monahală¹²⁷.

Vlădica de la Popăuți a fost delegat de către mitropolit, împreună cu arhiepiscopul Filaret Apamias, prin *scrisoarea* din 12 septembrie 1831¹²⁸, pentru a cerceta în prezența vornicului de Botoșani, Alecu Calimah, cazul complicat de „împresurare” a moșiei schitului de maici Agafton de către moșia Mănăstirea Doamna, a stolnicului Iancu în scopul împăcării părților și evitarea judecării cazului de către instanțele civile.

¹²³ BAR, *Documente istorice, MCDLXXXI/219, Scrisoarea mitropolitului Veniamin către Inochentie, Iași, 1830, octombrie 3*. În acest manuscris se mai găsesc și următoarele amănunte: la Mănăstirea Popăuți, Inochentie Iliupoleos este vizitat de mitropolitul grec Filaret Apamias, care se iscălește și pe antimisul folosit atunci la săvârșirea Sfintei Liturghii, tipărit de mitropolitul Veniamin în 1821 (inventarul mănăstirii nr. 478); fiind reclamat de preotul de la Vorona, care a fost oprit de la slujire de către Inochentie, fără a înștiința pe mitropolit, acesta este dojenit de mitropolitul Veniamin prin cuvintele: „[...] deși era el rău [...] trebuia [...] să mă înștiințezi și eu ca chiriarul lui să-l opresc și să-i faci argos”; după această muștrare, Inochentie se supără și nu-i mai scrie mitropolitului, de aceea i se reproșează: „[...] nu vrei a ne scrie, ci pui pe alții. Pentru sfințirea bisericii din satul Cișmeaua ai pus pe iconomul Vasile de au scris, cerând voie ca din parte-ți spre a o sfinți [...]” (f. 1); în același document se găsește și răspunsul lui Inochentie în ciornă, care, referindu-se la preotul de la Vorona, arată: „Slugilor rele dându-se crezare pogoară în iad pe stăpânii lor” (f. 2’).

¹²⁴ BAR, *Documente istorice, MCDXCVI/170, Scrisoarea mitropolitului Veniamin către Inochentie, nr. 37, Iași, 1833, ianuarie 20*.

¹²⁵ BAR, *Documente istorice, MCDLXXXV/91, Scrisoarea mitropolitului Veniamin către Inochentie, Iași, 1835, martie 15*, are următorul conținut în rezumat: „[...] poftim pe preasfinția ta ca adeseori să faci revizii acolo, cercetând des pe seama schitului și petrecerea monahiilor aflătoare acolo, ca văzând vreo neîncuviințare prin sfaturile și povățuirile ce vei da, să poată face cuviincioasa îndreptare spre a nu se urma nimic împotriva bunelor rânduieli [...]”; a se vedea pentru același caz, și: *Scrisorile mitropolitului Veniamin către Inochentie, nr. 164, Socola, 1835, aprilie 25 și Iași, 1835 mai 12* (ASBt, *Colecția documente IX/57*).

¹²⁶ ASBt, *Colecția documente, XXIV/41, Scrisoarea mitropolitului Veniamin către Inochentie, Iași, 1839, iunie 7*.

¹²⁷ ASBt, *Colecția documente, XXIV/40, Scrisoarea mitropolitului Veniamin către Inochentie, nr. 512, Iași, 1839, aprilie 21*. Este vorba de un „pusnic”, Irinarh de la schitul Tărăța, obișnuit să vagabondeze, pentru care hotărăște: „am poruncit protopopilor ca numai decât să se scoată din acel târg, alungându-să [...] de care o facem cunoscut și frăției tale [...]” (*ibidem*).

¹²⁸ ASI, *Mănăstirea Agafton, VI/18*; ASI, *Documente, 1066/12*, ff. 1^r-3^r.

Drd. Gheorghe Diaconu

Pentru toată această activitate, exemplificată doar prin câteva documente, mitropolitul Veniamin îi mulțumește mitropolitului Inochentie, care era înzestrat de Dumnezeu cu calități de adevărat părinte duhovnicesc. După ce împacă pe protopopul Constantin cu preotul de la Vorniceni și îl înștiințează pe mitropolitul Veniamin, acesta – la rândul său – îi răspunde: „[...] am rămas întru unirea punerii la cale ce li s-a făcut (de Inochentie), iar pentru însărcinarea ce ați primit a ridica dintre impričinați păretele vrajbii cu iertarea și împăcarea lor [...] și mai ales că cu seninul curățeniei ați împrăștiat pâcla [...] ce întuneca lumina ființei adevărului [...] mulțămesc iubitoare de adevăr dragoste ci aveți [...]”¹²⁹.

V.4. Autoritate de judecată în cazul persoanelor civile

Pe lângă obligațiile de a se ocupa de întreaga administrație bisericească și de disciplina personalului clerical și monahal din zonă, Inochentie era solicitat și în cercetarea cazurilor conflictuale dintre diferitele categorii sociale: boieri, demnitari de stat și chiar dintre negustori de diferite etnii.

Cu toate că instituțiile civile de judecată apăruseră în târgurile din Moldova, iar în Botoșani funcționa Tribunalul Judecătoresc, egumenul Inochentie de la Popăuți va rămâne, cât va trăi, autoritatea bisericească de referință în problema judecăților. Prin el, ca membru în Obșteasca Adunare a Moldovei¹³⁰, la chemarea mitropolitului Veniamin, a Divanului domnesc și chiar a domnului țării, se vor rezolva cele mai sensibile cazuri de conflicte, pe care instanțele civile, lipsindu-le autoritatea sacrală, le rezolvau de multe ori doar exterior prin aplicarea legilor, după principiul *dura lex sed lex*, iar conflictul ființial rămânea.

Așadar, Divanul împlinitor al Cneajiei Moldovei, prin *scrisoarea* din 28 octombrie 1829, solicită pe Inochentie ca împreună cu spătarul Iordachi Miclescu să cerceteze conflictul dintre negustorii armeni din Botoșani și familiile de evrei „[...] din Sulițoia ce i-ar fi așezat dumnealor vorniciei de Botoșani spre locuință în marginea târgului”¹³¹, susținute fiind de paharnicul Iancu Kogălniceanu, vornic de Botoșani. În legătură cu același conflict, aflăm că stolnicul Mihalachi Mavrodin, epitrop al târgului și vechil împrăștiat de spătarul Roseti, intră în vrajbă cu vornicul Iancu Kogălniceanu, de aceea, ca răspuns la plângerea stolnicului Ma-

¹²⁹ BAR, *Documente istorice, MCDXCVI/ 170*.

¹³⁰ Apare în această calitate în septembrie 1820 (cf. Erbiceanu, *Istoria Mitropoliei*, pp. 91-94) și în 9 aprilie 1827 (cf. Th. Codrescu, *Uricariul*, II, Iași, 1852, p. 206).

¹³¹ ASBt, *Colecția documente, XXII/13: Adresa Divanului împlinitor al Cneajiei Moldovei către Inochentie, nr. 12998, din 28 oct, 1829*, în care se arată: „Divanul cu cinste pofteste pe preasfințea voastră ca împreună cu dumnealui spătar Iordachi Miclescu, ci s-au rânduit cu *cartea* divanului să faceți cu amănuntul cercetare tuturor încungiură(toa)rilor pricini și din deslușirea adevărului ce veți urma să raportați divanului cu lămuriri pentru toate [...]” (f. 1^r). Aceste cercetări constituiau, de fapt, după textul de mai sus, judecarea cauzei în baza căreia divanul emitea hotărârea.

Arhiereul Inochentie Burghеле, egumen al Mănăstirii Sfântul Nicolae Popăuți (I)

vrodin¹³², divanul, prin adresa din 24 noiembrie 1829¹³³, solicită din nou pe Inochentie „[...] ca împreună cu d(nea)lui spătar Alecu Roseti, ce s-a rânduie cu cartea divanului [...]” să facă cercetarea acestui caz.

Un alt caz civil este cel al căminarului Vasile Florea din Botoșani, care, rămânând episcop al întregii averi după moartea tatălui său, clucerul Ioan Florea, nu respecta dreptul succesoral al fratelui său Iancu. Pentru rezolvarea lui, mitropolitul Veniamin se adresează lui Inochentie¹³⁴: „[...] pentru aceasta poftesc pe preasfinția ta, ca împreună cu d(umnea)lui bragadiriul Ioan Bașotă, pe carele prin osebită scrisoare¹³⁵ l-am poftit, să intrați în cercetare”¹³⁶. După această cercetare, căminarul Vasile a fost trimis cu toate documentele întocmite la mitropolie, deoarece catagrafia episcopiei sale se afla aici.

În alte rânduri, mitropolitul Veniamin îi cere lui Inochentie să tempereze intrigile dintre boieri, care au ajuns „până la vodă”, apărute după „alegerea boierilor ținutari”, de aceea îl solicita zicând: „[...] poftindu-te să cercetezi [...] și să-i chemi îndată pe aceia și duhovnicește pe toți să-i sfătuiți ca să se astâmpere [...], făcându-i să înțeleagă că acestea nu sunt bune și să pot socoti [...] ca tulburări de norod”¹³⁷.

Unele cazuri erau rânduite lui Inochentie spre rezolvare chiar de domnul țării prin marele logofăt¹³⁸, cum este, de pildă, cel al spătarului Iordachi Fote, care „au dat la măriia sa vodă jalbă”, din cauza conflictului ce-l avea soția sa cu soția spătarului Gheorghe Varlaam, sau cel al stolnicesei Ecaterina, soția stolnicului Petre

¹³² ASBt, *Colecția documente, IX/44. Plângerea stolnicului Mihalach Mavrodin la divan din 1829, noiembrie 6*. În această plângere se arată că: „obștia târgului Botoșani dădu jalbă către cinst(itul) divan cu arătare și cerere pentru a nu să băga jădovii de la Sulițoae [în] târgul Botoșani până nu se va șterge cu totul prepusul deasupra lor [...]” (f. 1^r); „faptele paharnicului Kogălniceanu și prigonirea ce urmează asupra mea, nu sunt pentru niscaiva nesupuneri sau împotriviri ale mele către stăpânire, ci numai din patima particulară ce urmează între noi pentru interesurile târgului, aflându-mă astăzi eu episcop [...] plecat rog cinst(itul) divan ca să-mi rânduiească cercetări la fața locului [...] în pricina stricării peceții cât și pentru atacul, ci mi-au făcut dându-mă afară din canțalarie și pentru călcarea casei mele la vreme de noapte cu cătane [...] ca pi un vinovat de moarte [...]” (f. 1^v).

¹³³ *Ibidem, Scrisoarea divanului către Inochentie, nr. 15884 din 1829, noiembrie 24, f. 2^v*.

¹³⁴ ASBt, *Colecția documente, XXIV/13: Scrisoarea mitropolitului Veniamin către Inochentie, Iași, 1833, aprilie 7*.

¹³⁵ ASBt, *Colecția documente, IX/49: Scrisoarea mitropolitului Veniamin către bragodirul Ioan Bașotă, Iași, 1833, aprilie 7*.

¹³⁶ *Ibidem, f. 2–2^v*.

¹³⁷ ASBt, *Colecția documente, IX/55: Scrisoarea mitropolitului Veniamin către Inochentie, 1834, iunie 17*.

¹³⁸ ASBt, *Colecția documente, XXIV/17: Scrisoarea lui Alex. Ghica vel logofăt către Inochentie, nr. 14589, 1834, sept. 17*, în care i se cere: „cu cinste poftim pe preasfinția voastră ca să binevoiți a intra în cercetare și prin sfaturi duhovnicești să puneți la cale prin împăcăluiri [...]” (f. 1^r).

Drd. Gheorghe Diaconu

Ioan din Botoșani, rămasă datoare vornicului Constantin Miclescu după moartea soțului ei¹³⁹, iar pe altele le rezolva, fie la cerea mitropolitului¹⁴⁰, fie din obligația sa¹⁴¹ de arhieru și slujitor al Bisericii lui Hristos. Despre cazul familiei Varlaam, fiind mai complex, se arată în introducerea unei alte *scrisori* a aceluiași mare logofăt că: „[...] s-au văzut că prin duhovniceștile mijlociri ați isprăvit împăcarea (d) între [...] spătăreasa Fote și [...] spătăreasa Varlaam [...] pentru care Departamentul aduce preasfințiilor voastre mulțumiri”. Dar, pentru că în timpul acestei anchete s-a creat alt conflict, chiar între familiile Varlaam, i se adresează lui Inochentie în continuare: „Costachi Varlaam, care în înfățișarea către preasfinția voastră fără cruțare de gură au difăimat cinstea cumnatei sale cea mai mare și spătarul Varlaam, mai marele frate le-au răbdat cu multă supunere, veți binevoi a-i da în știre ca să contenească dendată și desăvârșit cu acestea”¹⁴².

După mai puțin de doi ani, spătarul Gheorghe Varlaam a intrat în alt conflict cu banul Iordachi Iamandi, pentru care „din porunca preainălțatului domn s-a rânduit comisie” de anchetă, și pentru ca aceasta să lucreze eficient, „ministrul trebilor dinlăuntru și cavalier, marele logofăt” se adresează egumenului Inochentie Iliupoleos: „Departamentul cu căzută cinste pofteste pre preasfinția voastră [...] să sfătuiți mai întâi cele de cuviință și mijlociți împăcarea” părților, iar dacă va fi nevoie de „[...] a primi vreo cerere de la comisie întru supunerea giurământului cuiva [...] să fie împlinită o așa cerere de cercetare”¹⁴³. Dar pentru că prin ancheta făcută de către „rânduții boieri comisari” nu s-a putut ajunge la rezolvarea „pricinei de atac iscată” între părți, același ministru i se adresează din nou egu-

---

¹³⁹ BAR, *Documente istorice, CCVI/197: Plângere* adresată domnului în 29 mai 1825, cu rezoluția domnească din 1825, iunie 4, în care i se adresează lui Inochentie astfel: „Iubitului de Dumnezeu și al nostru rugător preasfinția ta chir Inochentii Iliupoleos cuviincioasă evlavie [...]” f. 2^r; BAR, *Documente istorice, CCVI/198: Carte domnească*, 1825 iunie 4; BAR, *Documente istorice, CCVI/199: Carte domnească* din 10 iunie 1825; BAR, *Documente istorice, CCVI/200: Carte domnească*, 1825, iunie 28.

¹⁴⁰ ASBt, *Colecția documente, XXIV/25: Scrisoarea mitropolitului Veniamin către Inochentie, nr. 641 din 1837, mai 22*, în care i se cere „a mijloci vreo împăcare între Ioan Popov și părinții săi” (f. 1^r).

¹⁴¹ ASBt, *Colecția documente, XXIV/15: Scrisoarea medelnicerului Gheorghe Popovici din Botoșani către Inochentie, 1833, iulie 3*, prin care îi cere să-i dea binecuvântarea de a se cununa cu Casandra cu care trăiește în concubinaj. Fiind foarte hotărât, arată în scrisoarea sa: „Știu că tot ceea ce curvește greșește și păcătuiind se nenorocește [...] fiindcă auzul preasfinției voastre a pătruns de câte am tras eu pentru numita Casandra și rușine am suferit și de dânsa nu pot a mă desparte și a mă lăsa până la moarte [...]” (f. 1^r).

¹⁴² ASBt, *Colecția documente, XXIV/18: Scrisoarea lui Alex. Ghica vel logofăt către Inochentie, nr. 20757 din 1834, decembrie 28*.

¹⁴³ ASBt, *Colecția documente, XXIV/21: Scrisoarea Ministrului Trebilor din Lăuntru vel logofăt către Inochentie, nr. 11310 din 1836, iunie 18*.

Arhiereul Inochentie Burghеле, egumen al Mănăstirii Sfântul Nicolae Popăuți (I)

menului de la Popăuți arătându-i: „[...] pentru aceea departamentul, având de vadă că cele mai multi pricini, care acolo în Botoșani, după duhovniceștile sfătuiri ale preosfinției voastre, au luat plăcută urmare prin împăcaciune, vă poștește și acum ca să binevoiți a primi însărcinare a cerceta împreună cu d(umnealui) spătar Constand(in) Dimitriu Arbure și spătariu(l) Dimitrie Gane, ispravnicul ținutului și a mijloci cu stăruință, de să va putea împăca împricinații [...]”¹⁴⁴.

După cum am văzut, vlădica Inochentie rezolva – ca autoritate bisericească locală – unele din cazuri singur sau conducând comisii bisericești, pe altele, colaborând cu autoritățile civile locale, cum erau, de pildă, Vornicia și Tribunalul Judecătoresc de la Botoșani¹⁴⁵, iar pe altele, ca parte în comisii mixte, formate din autorități locale bisericești și civile, la porunca autorităților centrale, având în toate aceste cazuri ca sprijin permanent personalul propriu de la Popăuți.

VI. Personalul Mănăstirii Popăuți în timpul egumeniei mitropolitului Inochentie

Mănăstirile închinatе, datorită proprietăților lor importante, care cuprindeau moșii și sate, au avut un statut special în ceea ce privește resursele umane, impus tocmai de numărul mic al monahilor străini prezenți în ele și de nevoia ca locuitorii satelor mănăstirești să fie păstoriți de preoți de mir, și nu de monahi, care nu au prin statutul lor un asemenea specific și care, de cele mai multe ori, nu cunoșteau limba română. Acest statut special îl regăsim adoptat și în cazul egumeniei arhimandritului și arhiereului Inochentie (1815-1840), chiar dacă el a fost român.

În cele șapte sate mănăstirești pe care le avea în proprietate împreună cu moșiile de care erau legați locuitorii, Mănăstirea Popăuți a avut un personal religios specific bisericilor de mir, inclusiv la biserica *Sfântul Nicolae* din mănăstire, unde au fost arondați dintotdeauna cel puțin locuitorii satului Popăuți.

Aici, la biserica voievodală, slujeau în 1820¹⁴⁶, pentru mănăstire și pentru satul Popăuți, cu un număr de o sută unsprezece familii, preoții Ioniță, Simion și Ioan, diaconul Gavril, care era și dichiu, dascălul Filip¹⁴⁷ și eclesiarhul Con-

¹⁴⁴ ASBt, *Colecția documente, XXIV/23: Scrisoarea Ministrului Trebilor din Lăuntru vel logofăt și cavaler, către Inochentie, nr. 12343 din 1836, octombrie 3.*

¹⁴⁵ ASBt, *Colecția documente, XXIV/29: Adresa Tribunalului Judecătoresc nr. 59, Botoșani, 1838 ian. 10*, în care se arată că la cererea lui Inochentie i se eliberează o copie autenticată „după jurnalul încheiat în pricina lui Ioan Popovici cu sfinția sa iconomul Ioan protoiereul acestui ținut [...]” semnată de Gașpar Gailov, Ghe. Senjorj (asesor); Dabija clucer (director) și de Mihail Vladimир (f. 1°).

¹⁴⁶ ASI, *Vistieria Moldovei, dos. 9/1820*, f. 162^r-162^v, aici se dă doar statistica numerică, și nu nominală.

¹⁴⁷ ASI, *Vistieria Moldovei, dos. 9/1820*, f. 46^r.

Drd. Gheorghe Diaconu

stantin¹⁴⁸. Toți aceștia erau plătiți de mănăstire¹⁴⁹, însă nu toți locuiau aici. Dintre slujitorii bisericii amintiți, doar preotul Simion, fiul dascălului Mihalachi, mai este întâlnit în următoarea catagrafie din 1831, însoțit însă de diaconul Vasile, fiul lui Ioan săpătorul, dascălii Ștefan, fiul lui Toader, și Calistrat, fiul preotului Ioan, paraclisierul Ioan, fiul lui Toader dascălul, precum și de starostele bisericii Andrei, fiul lui Stoica¹⁵⁰, iar în cea din 1832 apare ca al doilea slujitor preotul Constantin Păun¹⁵¹.

Numărul acestor slujitori se menține până la sfârșitul vieții lui Inochentie¹⁵², exceptând paraclisierul Ioan, înlocuit de Gheorghe¹⁵³, iar până la următoarea catagrafie din 1845, sub egumenia lui Chiril, numărul va suferi unele modificări: apare preotul Andrei, ca al doilea slujitor, în locul iconomului Constantin Păun, rămas „fără popor”¹⁵⁴, precum și doi dascăli noi, Gheorghe, fiul preotului iconom Simion și Neculai, fiul lui Popovici¹⁵⁵. Numărul locuitorilor satului Popăuți a urmat în această perioadă o descreștere de la o sută unsprezece familii – în 1820, la optzeci și opt – în 1831¹⁵⁶ și până la șaptezeci și șapte – în 1845¹⁵⁷.

Pe linie administrativ-gospodărească, mănăstirea, în cele mai multe cazuri, se folosea de un personal laic. Incinta mănăstirii, cu toate anexele gospodărești, era administrată de Vasile, „vătaful de ogradă”, pentru care mănăstirea avea o locuință specială numită „casa vătafului”¹⁵⁸, în care locuiau zece persoane¹⁵⁹. Care vor fi fost aceste persoane, altele decât cele menționate, înțelegem din evidențele de plată ale muncii lor și din înțelegerile pe care egumenul le făcea cu fiecare. Potrivit unui asemenea document, mănăstirea a încheiat înțelegeri scrise, în 1829, tocmindu-se cu Gheorghe vizitiul de pe „dărădaica” vlădicăi Inochentie, cu chelarul Dumitru, cu ciobanul Gheorghe și cu Pelaghia, probabil spălătoreasă, în 1830, cu ciobanul Toader, iar în 1833 cu chelarul Ilie și cu un bucătar căruia nu i se dă numele¹⁶⁰.

¹⁴⁸ ASBt, *Colecția documente*, 475/27.

¹⁴⁹ Preoții cu 150 lei/an, diaconul Gavril cu 200 lei/an, fiind și dichiu, eclesiarhul cu 130 lei/an, psaltul cu 400 lei/an, iar vătaful cu 200 lei/an (*ibidem*).

¹⁵⁰ ASI, *Vistieria Moldovei*, dos. 272/1831, f. 58^v; v. și *ibidem*, dos. 90/1831, ff. 63^v-64^v.

¹⁵¹ ASI, *Vistieria Moldovei*, dos. 563/1832, f. 84^v.

¹⁵² ASBt, *Colecția documente*, IX/99; X/61; VIII/29.

¹⁵³ ASBt, *Colecția documente*, X/61, f. 1^r.

¹⁵⁴ Cazul său se află expus în detaliu în ASI, *Mitropolia Moldovei și Sucevei*, dos. 152B/1842, ff. 1-8 și dos. 36/1842, ff. 1-6.

¹⁵⁵ ASI, *Vistieria Moldovei*, dos. 209/1845, ff. 1^v, 5^v.

¹⁵⁶ ASI, *Vistieria Moldovei*, dos. 272/1831, f. 60^r; v. și *ibidem*, dos. 90/1831, ff. 63^v-66^r.

¹⁵⁷ ASI, *Vistieria Moldovei*, dos. 209/1845, ff. 1^v-5^v.

¹⁵⁸ Dintr-un inventar din 10 februarie 1830, ne putem da seama în detaliu ce se putea găsi în cămara și bucătăria din „casa vătafului” (ASBt, *Colecția documente*, IX/45, ff. 1^r-2^v).

¹⁵⁹ *Ibidem*.

¹⁶⁰ Vizitiul primea 80 lei/an și încălțăminte, ciobanul Gheorghe 40 lei/an, chelarul Dumitru 100 lei/an, spălătoreasa Pelaghia 60 lei/an, ciobanul Toader 60 lei/an și chelarul Ilie 120 lei/an (*ibidem*).

Arhiereul Inochentie Burghеле, egumen al Mănăstirii Sfântul Nicolae Popăuți (I)

La începutul anului 1840, înainte de decesul lui Inochentie și în perioada imediat următoare, când s-a făcut o amănunțită cercetare în legătură cu averea acestuia, au fost consemnate în câteva documente numele mai multor persoane care prestau o muncă la Mănăstirea Popăuți. Printre aceste persoane, îi întâlnim menționați pe Neculai Popovici, „vătav de ogradă”, pe Gheorghe Popovici, ca randaș în casa egumenească, pe „baba Nastasia”, cumnata vlădicăi, care făcea lumânări, pe Smaranda, soția lui Vasile Cojocar, spălătoreasă, pe prescurăriță¹⁶¹ și pe chelar¹⁶², cărora nu li se dă numele.

Mănăstirea Popăuți, pe lângă locuitorii satului Popăuți arondați la biserica voievodală, mai avea în proprietate moșiile și satele Ciușmeaua, Răchiți și Teasc, amplasate în jurul târgului Botoșani, moșiile și satele Boțoaia și Băloșești din ținutul Vaslui, precum și moșia și satul Duruitoarea din Basarabia. Cu excepția satelor Teasc de lângă Botoșani și Băloșești din ținutul Vaslui, toate celelalte aveau bisericile lor ortodoxe cu un număr de slujitori bisericești, care primeau anumite suprafețe de teren pentru întreținere și care țineau de autoritatea duhovnicească a egumenului mănăstirii și a protopopului de ținut.

În statisticile catagrafice din 1820, în *satul Ciușmeaua* trăiau șaiszeci și șase de familii și aveau ca slujitori ai bisericii cu hramul *Sfinții Patruzeci de Mucenici*, doi preoți, un diacon și doi dascăli¹⁶³, iar aceștia erau preoții Miftode și Luca, diaconul Vasile și dascălii Ștefan și Lupu¹⁶⁴. În documentele statistice din 1831, satul avea șaptezeci și șase de familii¹⁶⁵, iar ca slujitori ai bisericii lor pe preotul Ioan, fiul preotului Luca, diaconul Vasile, fiul lui Irimiea Crețu, dascălul Ștefan, fiul lui Toader, și pe paraclisierul Iordachi, fiul dascălului Ștefan¹⁶⁶, care vor apărea în aceeași formulă și în statisticile din 1832¹⁶⁷, dar nu până în 1845, când satul avea ca slujitori bisericești pe preotul Dumitru și pe dascălii Iordachi și Constantin, fiul preotului Dumitru¹⁶⁸.

Satul Răchiți, cu un număr de șaiszeci și nouă de familii, avea în 1820, la biserica sa cu hramul *Sfinții Apostoli Petru și Pavel*, doar un singur slujitor¹⁶⁹, adică pe preotul Ioan¹⁷⁰ însă, în 1831, la un număr de nouăzeci și una de familii,

¹⁶¹ ASBt, *Colecția documente*, IX/99, ff. 1^r-6^v; X/61, f. 1^v.

¹⁶² ASBt, *Colecția documente*, VIII/29.

¹⁶³ ASI, *Vistieria Moldovei*, dos. 9/1820, f. 162^r-162^v.

¹⁶⁴ ASI, *Vistieria Moldovei*, dos. 9/1820, f. 55^r.

¹⁶⁵ Bărbații acestor familii „au fost supuși sub jugul panțiriei”, începând cu anul 1821, pentru paza de noapte și zi a orașului Botoșani (ASI, *Colecția „Litere – Gh. Asachi”*, dos. 9/91, ff. 5^r-7^r, 8^r, 9^r); ASI, *Vistieria Moldovei*, dos. 90/1831, ff. 59^v-62^r și 522^r.

¹⁶⁶ ASI, *Vistieria Moldovei*, dos. 272/1831, ff. 53^v-55^r și dos. 90/1831, ff. 59^v-62^r.

¹⁶⁷ ASI, *Vistieria Moldovei*, dos. 563, ff. 78^v-80^r.

¹⁶⁸ ASI, *Vistieria Moldovei*, dos. 209/1845, ff. 15^v-19^r.

¹⁶⁹ ASI, *Vistieria Moldovei*, dos. 9/1820, f. 162^r-162^v.

¹⁷⁰ *Ibidem*, ff. 50^v-51^r.

Drd. Gheorghe Diaconu

slujeau preoții, Dimitrie sachelar, fiul lui Gavril, și Theodor, fiul preotului Maxim, diaconul Vasile, dascălul Mihai, fiul preotului Maxim, starostele Ioan, fiul lui Toader Mamaniuc și paraclisierul Mihai dascălul, fiul lui Simion¹⁷¹, iar în 1832, la un număr de nouăzeci și două de familii, situația slujitorilor rămâne aproximativ aceeași¹⁷² și se menține așa cel puțin până în 1845, până când însă satul ajunge la un număr de o sută cincisprezece familii¹⁷³.

În ținutul Vaslui, slujitorii de la biserica cu hramul *Sfântul Nicolae* din *satul Boțoaia* sunt mai puțini numeroși comparativ cu cei de la bisericile satelor mănăstirești amintite, datorită numărului mic de locuitori ai acestui sat, așezați pe o moșie cu o valoare economică de asemenea mai mică.

Prin urmare, în 1820, slujea la biserica acestui sat, cu un efectiv de trezeci și opt de familii, preotul Pavel, ajutat de dascălii Vasilachi și Mihalachi¹⁷⁴. În 1831, numărul locuitorilor ajunsese la trezeci și cinci de familii și aveau ca îndrumător spiritual pe preotul Vasile, fiul lui Ioniță Avram, sprijinit de dascălii Mihalachi, fiul lui Ioniță Avram, și pe Vasile Bomcea, precum și de paraclisierul Ion, fiul lui Coroiu¹⁷⁵. În 1838, satul Boțoaia, alcătuit din trezeci și trei de familii, avea același număr de slujitori, însă dascălul Vasile Bomcea era înlocuit cu Ion Radu¹⁷⁶, iar în anii 1845-1846, satul fiind într-o continuă descreștere numerică a locuitorilor săi, rămâne doar cu cei doi dascăli și fără preot slujitor¹⁷⁷.

Pentru *satul Duruitoarea* de pe valea Ciuhurului, ținutul Hotinului din Basarabia, avem informații documentare mai puține. Potrivit acestora, în timpul egumeniei lui Inochentie, biserica din acest sat avea ca slujitor pe preotul Teodor Onufrievici, care, în 10 august 1839, cerea vlădicăi de la Popăuți să-l ajute, deoarece era sărac: „Năzuiesc la mila înaltpreosfinției voastre, că văzându-mă lipsit și cu totul sărman de avere, fiindcă nici boi de trăsură nu am și nădejde a-i face nu este chip, fiindcă poporul este mic și poporării asămine sărmani și pământul ce s-au hotărât bisăricii este cu totul la un loc nefolositoriu, fiindcă este la hotarul moșii despre moara Moscalului, la sfârșitul stâncilor, despre moșie Stăncăuții, loc pietros și neroditori, de pe care loc nu este chip a iconomisi să-mi fac pâne de toate zilele [...] de aceea, binevoii de a mă milui [...] fiindcă zacoapele rosănești pre

¹⁷¹ ASI, *Vistieria Moldovei*, dos. 272/1831, ff. 51^v-53^r și dos. 90/1831, ff. 55^v-58^r și 523^r.

¹⁷² Exceptând palamarul Mihail dascălul care a fost înlocuit cu dascălul Costachi, fiul preotului Maxim (ASI, *Vistieria Moldovei*, dos. 563/1832, ff. 75^v-78^r).

¹⁷³ ASI, *Vistieria Moldovei*, dos. 209/1845, ff. 7^v-13^r.

¹⁷⁴ ASI, *Vistieria Moldovei*, dos. 5/1820, ff. 209^v-210^v.

¹⁷⁵ ASI, *Vistieria Moldovei*, dos. 172/1831, ff. 77^v-78^r; aceiași slujitori se aflau și în anul următor (*ibidem*, dos. 542/1832, ff. 147^v-148^r).

¹⁷⁶ *Ibidem*, dos. 251/1838, ff. 45^v-48^v.

¹⁷⁷ ASI, *Vistieria Moldovei*, dos. 254/1845, ff. 15^v-16^r și 19^r și dos. 490/1846, ff. 12^v-13^r.

Arhiereul Inochentie Burghеле, egumen al Mănăstirii Sfântul Nicolae Popăuți (I)

noi preoții nu ne cruță, mai întâi portul să ne fie potrivit cinului preoțesc și eu după starea ce o am nu sânt putincios”¹⁷⁸.

Pe lângă acest preot, cu dascălul și paraclisierul bisericii, fără de care nu putea oficia slujbele religioase, obștea sătească își alesese în vara aceluiași an pe Ioan Vasile staroste al bisericii¹⁷⁹. Pentru acesta, sătenii insistau la egumenul Inochentie să-l recunoască în această calitate cu scopul de a fi legal recunoscut și, apoi, pentru a-i reprezenta în lupta cu posesorii moșiei lor Duruitoarea, care – de cele mai multe ori – erau nedrepti și îi asupreau¹⁸⁰.

VII. Moartea mitropolitului Inochentie

Primele semne ale apropierii sfârșitului vieții pământești a mitropolitului Inochentie au fost consemnate în 21 noiembrie 1839, dată la care primea răspuns de la doctorul Eftodi¹⁸¹, probabil din Botoșani, că nu poate veni pentru a-i acorda asistență medicală decât după două săptămâni, când încheia tratarea și îngrijirea unui alt bolnav aflat în stare gravă.

Potrivit acestei informații, doctorul l-a consultat pe Inochentie la mănăstire pe la începutul lunii decembrie, când s-a hotărât să fie tratat în Botoșani. Aici, bolnavul a trebuit să rămână douăzeci de zile, timp în care s-a îndatorat cu contravaloarea medicamentelor livrate de Spițeria din Botoșani și cu cea a prestației unui bucătar, care i-a asigurat alimentația zilnică cerută de doctor¹⁸².

La începutul lunii ianuarie, fiind cercetat de către Ioan Bașotă, spătarul Costantin Roseti, Enacachi Hagienciu și de iconomii Ioan și Grigore din Botoșani, printre alte aspecte discutate, îi anunța că a încredințat două mii de galbeni stolnicului Costantin Caraeni, pe care acesta trebuia să-i împartă după moartea sa, astfel: 500 la înmormântare, 500 la mitropolie, 500 la cei cinci frați ai săi, „[...] iar 500 galbeni, spre împlinirea sumii a două mii galbeni rânduți, a să da pe la văduve, fete sărace și slujitorii bisăricii”¹⁸³. De asemenea, în una din următoarele zile, împărțea 20 de galbeni unei văduve, prin Ștefan bacalu, 100 de galbeni pentru alți săraci, prin Enacachi Hagienciu și 550 de lei, prin duhovnicul Dometie „la unsprăzăce bisărici din târgul Botoșanii”¹⁸⁴.

¹⁷⁸ ASBt, *Colecția documente*, IX/91, f. 1^r-1^v.

¹⁷⁹ ASBt, *Colecția documente*, IX/92, ff. 1^r-2^v.

¹⁸⁰ ASBt, *Colecția documente*, IX/83, ff. 1^r-2^r.

¹⁸¹ ASBt, *Colecția documente*, IX/96.

¹⁸² În 6 mai 1840 s-a achitat această datorie concretizată în: 212 lei și 30 de parale contravaloarea medicamentelor și 191 lei și 29 parale „cheltuiiala cuhnii” (ASBt, *Colecția documente*, X/61, f. 1^r-1^v și VIII/26, f. 1^r-1^v).

¹⁸³ ASBt, *Colecția documente*, IX/99, f. 1^r-1^v.

¹⁸⁴ ASBt, *Colecția documente*, IX/99, f. 1^v.

Drd. Gheorghe Diaconu

În ajunul decesului lui Inochentie, marți, 9 ianuarie 1840, când era mutat din cameră în cameră din cauza unor crize, iconomul Costantin din mănăstire l-a împărțit cu Sfintele Taine. Apoi, fiind de față banul Eanachi Stamati și Neculai Azămioară, ginerii săi, a încredințat acestuia din urmă pentru a distribui: 1000 lei psaltului Ștefan, 100 lei prescurăriței, 20 lei rândașului, 50 lei vătafului ogrăzii Neculai Popovici și 500 lei „babilor Nastasia” pentru ceară și munca sa¹⁸⁵.

Tot în aceeași zi, Inochentie își făcea cunoscut public iminentul ceas al morții, fiind înconjurat de rudele, de slujitorii mănăstirii și de apropiații săi. Despre ultimele momente din viața muribundului, preotul Teodor de la biserica *Sfânta Cuvioasa Parascheva* din Botoșani, ca martor ocular, a consemnat: „[...] m-am dus [...] la preasfințitul împreună cu protoereul, sfinția sa iconomul Ioan, ca să-mi eu căzuta blagoslovenie, ca de la un arhiereu ce vreme l-am avut în orăș; și zăbovind mai bine de un ceas, ne-au tot întrebat cum petrecem [...]; și punând la cale to(a)t(ă) petrecerea îngropării, zicând că mie mi-au sosit ceasul sfârșitului [...], când noi ne-am aplecat să ne luăm ziua bună de la preasfinția sa, ne-au poftit ca pe a doua zi să venim ca împreună să-i cetim Sfântul Maslu, care am și fost următori [...]. Apoi, eu am vrut să merg acasă, însă părintele Ioan, protoereu(1) de ținut, m-au oprit să rămân, fiindcă preasfințitul slăbisă acum de tot, care a tărgănat mai mult decât zece ceasuri <și apoi> și-au dat sufletul, ținându-i eu și lumânarea înaltpreaosfinției sale până ce a adormit”¹⁸⁶.

Așadar, decesul mitropolitului Inochentie, egumen al Mănăstirii Popăuți, a avut loc miercuri, 10 ianuarie 1840, fiind de față împreună cu cei amintiți și președintele Judecătoriei Ținutului Botoșani, aga Petrachi Asachi, care a asigurat sigilarea unor încăperi ale casei egumenești¹⁸⁷.

Slujba înmormântării arhiereului Inochentie a avut loc sâmbătă, 13 ianuarie 1840, fiind înhumat nu în pronaosul bisericii, ca unii dintre predecesorii săi arhierei în egumenie, așa cum s-a spus¹⁸⁸, ci în exterior, în apropierea contrafortului sudic al bisericii, într-o criptă special amenajată. Această criptă, parțial deranjată și dislocată, a fost depistată la ultimele investigații arheologice din 2001, când s-au identificat, pe lângă osemintele mișcate din poziția lor inițială, un fragment din piatra funerară și cărămida de sub căpătâiul defunctului, ambele inscripționate și, totodată, candela de sticlă din nișa criptei. Dacă inscripționarea fragmentelor lapidice aflate în criptă și în interiorul bisericii, provenite din piatra funerară, a ajuns în stare ilizibilă, cea de pe cărămidă, aflată *in situ*, și în stare acceptabilă,

¹⁸⁵ *Ibidem*, f. 2^r-2^v și 6^r.

¹⁸⁶ ASBt, *Colecția documente, X/62: 1840, iunie 3, Botoșani*, f. 1^r-1^v.

¹⁸⁷ *Ibidem*, f. 1^v; *ibidem, IX/99*, f. 6^r-6^v. Polițistul Scarlat din Botoșani, care a aplicat sigiliul, a primit 140 lei (ASBt, *Colecția documente, X/61*, f. 3^r).

¹⁸⁸ Papadopol-Calimach, *Notiță istorică*, p. 128; Simionescu, *Mănăstirea Popăuți*, p. 52.

Arhiepiscopul Inochentie Burghiele, egumen al Mănăstirii Sfântul Nicolae Popăuți (I)

a îngăduit identificarea exactă a personajului înmormântat, prin textul: „+1840 genar(ie) 13 Inochentie mitropolit Iliupoliei, proestos sf(intei) m(ă)n(ăsti)r(i) Popouții Botoșani, săvârșit în vârsta de 72 ani”¹⁸⁹.

Cu organizarea înmormântării lui Inochentie a fost responsabilizat ginerele său Neculai Azămioară, care a cheltuit 203 galbeni, adică 7108 lei, și nu 500 galbeni cât rânduise înainte de deces arhiepiscopul¹⁹⁰. Nu se cunosc detalii despre cum s-a desfășurat acea înmormântare și cine a oficiat slujba dintre arhiepiscopii care trăiau atunci în Moldova, români sau greci, însă informațiile referitoare la bunurile materiale moștenite de la defunct sunt suficiente.

După înmormântare, așa cum se întâmplă de obicei în cazul persoanelor bogate, atenția rudelor¹⁹¹ și mai ales a reprezentanților Patriarhiei de Antiohia s-a îndreptat asupra averii rămase de la arhiepiscopul Inochentie. Până la numirea noului egumen, a fost împuternicit în calitate de efor și plenipotent al patriarhiei arhimandritul Ioasaf, egumenul Mănăstirii Frumoasa din Iași. Acesta a inventariat toate bunurile personale mobile ale lui Inochentie, le-a vândut prin licitație¹⁹², iar sumele obținute le-a trimis la Constantinopol¹⁹³, în contul Patriarhiei de Antiohia. Apoi, în baza unor informații¹⁹⁴, s-a judecat cu unele din rudele lui Inochentie pentru recuperarea anumitor sume de bani, pe care le-ar fi primit sub formă de împrumut de la defunct. Printre acestea, se numără: stolnicul Constantin Caraeni¹⁹⁵, sărdarul Alecu Ciure¹⁹⁶, negustorul Neculai Azămioară¹⁹⁷ și Constantin Vizanti.¹⁹⁸ Unele din aceste procese, din lipsă de probe, au fost pierdute de către plenipotentul patriarhiei¹⁹⁹, iar altele s-au stins prin decesul ambelor părți în proces²⁰⁰.

¹⁸⁹ Voica Maria Pușcașu, *Biserica „Sfântul Nicolae” a Mănăstirii Popăuți din Botoșani*, Botoșani, 2004, pp. 49-50, 60, pl. III.

¹⁹⁰ ASBt, *Colecția documente*, VIII/26, f. 1^r.

¹⁹¹ ASBt, *Colecția documente*, IX/99: Mărturia vătafului Neculai Popovici, 11 februarie 1840, ff. 3^r-4^v.

¹⁹² ASBt, *Colecția documente*, X/61. Contravaloarea celor vândute a fost de 33.374 lei, adică 953,54 galbeni olandezi (ff. 1^r-3^r).

¹⁹³ ASBt, *Colecția documente*, VIII/26. La suma obținută din licitația de 33.374 lei, s-a adunat cea de 13.626 lei, găsită în casa arhiepiscopului Inochentie, în total 47.000 lei, adică 1342,857 galbeni olandezi (f. 1^r).

¹⁹⁴ Cum ar fi, de pildă, cea a spătarului Costachi Roseti (ASBt, *Colecția documente*, IX/100).

¹⁹⁵ Judecată pentru 2000 de galbeni, pierdută de reprezentanții greci (ASI, *Ministerul de Justiție*, Tr. 1756, Op. II 1991, dos. 561/1842).

¹⁹⁶ ASBt, *Colecția documente*, VIII/31 și X/63.

¹⁹⁷ ASBt, *Colecția documente*, VIII/33 și IX/99, ff. 1^v-2^r; ASI, *Ministerul de Justiție*, Tr. 1756, Op. II 1991, dos. 561/1842, ff. 3-5; ASI, *Judecătoria Ținutului Botoșani*, Tr. 1418, Op. 1613, dos. 89/1840-1852, 122 f.

¹⁹⁸ ASBt, *Colecția documente*, VIII/23, 30.

¹⁹⁹ Pentru 2000 de galbeni, cu sărdarul Constantin Caraeni v. ASI, *Ministerul de Justiție*, Tr. 1756, Op. II 1991, dos. 561/1842, ff. 1^r-47^v; ASI, *Anaforale*, dos. 58/1843, ff. 45^r-50^v.

²⁰⁰ Pentru 250 galbeni, cu negustorul Neculai Azămioară v. ASI, *Judecătoria Ținutului Botoșani*, Tr. 1418, Op. 1613, dos. 89/1840, ff. 5^r-112^r.

Drd. Gheorghe Diaconu

De la egumenul arhieru Inochentie, mănăstirea a moștenit totuși cele mai multe bunuri bisericesti, care astăzi constituie obiecte de patrimoniu și se regăsesc în colecțiile de obiecte de artă de la mănăstirile Popăuți și Vorona.